

Latvijas Valsts
agrārās ekonomikas institūts
Latvian State Institute of Agrarian Economics

EIROPAS LAUKSAIMNIECĪBAS FONDS LAUKU ATTĪSTĪBAI:
EIROPA INVESTĒ LAUKU APVIDOS

Atskaite

Lauku attīstības programmas 2007.-2013. gadam

Investīciju atdeves analīze

LAP 2007-2013 pasākumos

Sagatavojusi LANN

2013. gada aprīlis

PROJEKTU LĪDZFINANSĒ EIROPAS SAVIENĪBA

SATURS

1. LIETOTIE SAĪSINĀJUMI	3
2. KOPSAVILKUMS.....	4
3. DARBA SATURS.....	6
4. IZMANTOTIE/APKOPOTIE DATI UN PIELIETOTĀS METODES	7
5. DATU ANALĪZE.....	11
5.1. Investīciju atbalsta nozīme un ietekmes teorētiskie aspekti	11
5.2. Kapitālieguldījumu līmenis Latvijā	15
5.3. LAP 2007-2013 investīciju pasākumu gaitas un rezultātu analīze	17
6. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI	39
7. IZMANTOTĀ LITERATŪRA.....	44

1. LIETOTIE SAĪSINĀJUMI

BPV – bruto pievienotā vērtība

CSP – Centrālā Statistikas pārvalde

EK – Eiropas Komisija

ELV – Eiropas lieluma vienība (ekonomiskā lieluma mērs: 1 ELV = 1200 eiro standarta izlaides)

ES – Eiropas Savienība

EUR - eiro

GDV – Lauksaimniecības gada darba vienība (1840 stundas gadā, bet nepārsniedzot 1 vienību uz cilvēku)

LAD – Lauku atbalsta dienests

LANN –Lauku attīstības novērtēšanas nodaļa

LAP – Latvijas lauku attīstības programma

LAP 2007-2013- Latvijas lauku attīstības programma 2007.-2013.gadam

LEK – Lauksaimniecības ekonomiskais kopaprēķins (angl. *EAA – Economic Accounts for Agriculture*)

LIZ – lauksaimniecībā izmantojamā zeme

LLKC – Latvijas Lauku konsultāciju un izglītības centrs

LR – Latvijas Republika

LVAEI – Latvijas Valsts agrārās ekonomikas institūts

NNS – Latvijas Lauku attīstības programmas Nepārtrauktās novērtēšanas sistēma

NPV – neto pievienotā vērtība

SI- standarta izlaide

SUDAT – Saimniecību uzskaites datu tīkls (angl. *FADN – Farm Accountancy Data Network*)

ZM – Zemkopības ministrija

2. KOPSAVILKUMS

Investīciju atbalsts Latvijā ir ļoti nozīmīgs lauksaimniecības un lauku atbalsta veids. Ieguldījumu projektiem ir novirzīti aptuveni 63% no Lauku attīstības programmas 2007.-2013.gada (LAP 2007-2013) sabiedriskā finansējuma. No šīs summas vairāk kā puse (52%) novirzīta lauksaimniecībai, 8% - pārtikas ražošanai, 16% - citām uzņēmējdarbības aktivitātēm, bet 24% - infrastruktūras attīstībai. Investīciju atdeve LAP 2007-2013 pasākumiem šajā darbā tiek vērtēta saistībā ar programmas un pasākumu mērķiem.

Tomēr atsevišķos agrārās politikas pētījumos ieguldījumu atbalsta plaša pielietošana ir pakļauta kritikai, identificējot šo atbalsta veidu kā neefektīvu lauku saimniecību ienākumu palielināšanā, jo lielākā daļa atbalsta summas gala saņēmēji ir resursu ražotāji un piegādātāji.

Pašreizējie rezultāti rāda, ka LAP 2007-2013 1.2.1.pasākums „Lauku saimniecību modernizācija” 2008.-2011.gados devis salīdzinoši nelielu ekonomisko izaugsmi (vidējā tiešā ietekme papildus bruto pievienotās vērtības ziņā novērtēta ar 8230 LVL vidēji katrā atbalstītajā saimniecībā), bet kopējais efekts (ieskaitot arī netiešo ekonomisko izaugsmi ārpus atbalstītajām saimniecībām) ES pirktspējas paritātē sasniedz 22 883 LVL / saimniecībā, kas veido 63% no 1.2.1.pasākumā plānotās ekonomiskās izaugsmes. Tas nozīmē, ka programmas noslēgumā rādītājs varētu tikt sasniegts tuvu pasākumā plānotajam, ja vēlāk (2010.-2012.gados) atbalstītās saimniecības uzrādīs labākus ekonomiskos rezultātus nekā 2008.-2009.gados atbalstītās. Pilnīgi korekts aprēķins šajā ziņā gan iespējams tikai teorētiski, jo kaut arī aprēķināta tīrā ietekme, ievērojot metodiskos principus (atbalstītās saimniecības salīdzinot ar līdzīga lieluma un specializācijas bez attiecīgā atbalsta), neviena saimniecība nav pilnīgi identiska citai, līdz ar to apstākļi, kas ietekmējuši konkrēto saimniecību rezultātus, var būt dažādi.

Atbalsta saņēmēju struktūras analīze liecina, ka visos reģionos atbalsta saņēmēji galvenokārt ir lielās saimniecības, kuras strādā ar ievērojamu peļņu, kas ļautu pašām vismaz daļēji segt kapitālieguldījumus. Turklāt tajās ir ievērojami pozitīva neto ieguldījumu balance, kas liecina par intensīviem kapitālieguldījumiem, kā arī augsts aizņemto līdzekļu īpatsvars kopējā kapitālā. Taču mazajās saimniecībās neto ieguldījumu balance saglabājas negatīva. Līdzšinējais atbalsts sekmējis lauksaimnieciskās ražošanas koncentrāciju graudkopībā, piensaimniecībā un gaļas liellopu nozarē, bet citās nozarēs realizēts ievērojami mazāk investīciju projektu. Ļoti neliela daļa projektu attiecas uz vairākām apakšnozarēm, neskatoties uz LAP 2007-2013 vienu no 1.2.1.pasākuma mērķiem – saimniecību diversifikāciju lauksaimniecības jomā.

Minētās tendences izpaužas daudz spilgtāk nekā reģionālās atšķirības finansējuma apgūvē. Atšķirības, kas parādās finansējuma izlietojumā starp reģioniem, gandrīz pilnībā ir izskaidrojamas ar atšķirīgo saimniecību lielumu un nozaru struktūru.

Lai labāk sekmētu lauku attīstības stratēģiskā virsmērķa - *Pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos* sasniegšanu, turpmākā atbalsta organizācijā ieteicams par prioritāriem izvirzīt šādus aspektus: kāds no konkrētā atbalsta ir ieguvums sabiedrībai? Kādā veidā atbalsts sekmē izvirzīto lauku attīstības prioritāšu

sasniegšanu, kas ietvertu pirmām kārtām apdzīvotu un sakoptu, ilgspējīgi attīstītu lauku vidi (ieskaitot saudzīgu attieksmi pret vidi)?

Nemot vērā ilgstoši negatīvo neto ieguldījumu bilanci un līdz šim ievērojami zemāko ieguldījumu atbalsta līmeni mazajās lauku saimniecībās, lietderīgi turpmāk nozīmīgu daļu šī atbalsta novirzīt, lai sekmētu mazo saimniecību iesaistīšanos tirgū un attīstību līdz tādu ražošanas apjomu sasniegšanai, kas nodrošinātu to ilgspējīgu darbību, kā arī sekmēt vidējo saimniecību attīstību. Īpaši pirmajā gadījumā ne vienmēr vajadzīgs atbalstīt tieši pamatlīdzekļu iegādei – bieži vien šīm saimniecībām aktuālāks ir apgrozāmo līdzekļu trūkums. Lai racionāli izmantotu resursus un radītu lielāku pievienoto vērtību Latvijas lauksaimniecības un pārtikas sektorā, nozīmīgu daļu atbalsta lietderīgi virzīt pārstrādes un kooperācijas attīstībai, konsultāciju tīkla pilnveidošanai, tirdzniecības iespēju paplašināšanai. Ļoti būtiska joma, lai sasniegtu lauku attīstības mērķus, ir atbalsts mazajām lauku saimniecībām nelauksaimniecisko aktivitāšu attīstībai (ieteikumi balstīti pamatojoties arī uz iepriekš veiktajiem pētījumiem par mazo saimniecību attīstību skat.7.nod.).

Projekti, īpaši lielajām saimniecībām, būtu vērtējami, izstrādājot kritērijus atbilstoši šādiem jautājumiem:

Kā projekts ietekmēs darbavietu skaitu?

Vai radīs papildu pievienoto vērtību (cik lielu, vai tam ir ekonomisks segums?)

Vai sekmēs darbavietas ārpus saimniecības (piemēram, pārstrādes uzņēmums iepirks papildus izejvielas u.c.)?

Vai vērsts uz pakalpojumu sniegšanu citām lauku saimniecībām?

Vai projekts sniedz ieguldījumu vides aizsardzībā?

Ir atbalstāma lielo saimniecību veidošanās par lauku ekonomikas centriem ar daudzpusīgu darbību (lai nodrošinātu darbavietas visu gadu), par pakalpojumu sniedzējiem citām saimniecībām; ap tām var veidoties kooperatīvi u.c. Šādām aktivitātēm būtu paredzams atbalsts.

Ievērojot relatīvi neilgo laiku pēc LAP 2007-2013 atbalsta pasākumu uzsākšanas un to, ka kapitālieguldījumu pilna atdeve sagaidāma pēc vairākiem gadiem (tehnikai vismaz 5 gadi, bet būvju gadījumā – vēl vairāk), pašreiz vēl nav iespējams pilnīgi novērtēt šajā periodā veikto ieguldījumu atdevi, taču ievērojot pašreizējos rezultātus un to saistību ar LAP 2007-2013 mērķu sasniegšanu, lietderīgi turpmāki detalizēti pētījumi, lai noskaidrotu atsevišķu ieguldījumu veidu efektivitāti, kā arī atklātu efektīvākos atbalsta veidus mazo saimniecību grupai. Viens no pašreizējā atbalsta negatīviem aspektiem ir situācija, kad atbalsta objekts ir pamatlīdzekļu iegāde (kas bieži noved pie to neefektīvas izmantošanas, kā arī šī nauda ātri atstāj Latvijas ekonomiku, jo pamatlīdzekļi galvenokārt tiek importēti), līdz ar to turpmāk būtu vērtējami risinājumi, kā atbalsta maksājumu ciešāk sasaistīt ar ekonomiskās aktivitātes palielināšanu, īpaši darbavietu radīšanu laukos, atstājot brīvību uzņēmējam līdzekļus novirzīt tur, kur tas ir visracionālāk. Atbalsts novirzāms arī tādiem sabiedrībai vajadzīgiem pasākumiem kā ieguldījumi vides aizsardzībā un sakopšanā (piem., kūstmēslu krātuves u.c.).

Darbu veicis pētnieks A. Vēveris sadarbībā ar LANN darbiniekiem.

3. DARBA SATURS

Darba mērķis ir izvērtēt investīciju atbalsta ekonomisko ietekmi Latvijas lauksaimniecībā, ņemot vērā LAP 2007-2013 līdzšinējos rezultātus.

Šajā darbā analizēts investīciju atbalsts kopumā un šādi galvenie LAP 2007-2013 ietilpstošie investīciju pasākumi:

1.2.1. „Lauku saimniecību modernizācija”

1.2.3. „Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana”

3.1.2. (3.1.1.) „Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošana)”.

Darbam izvirzīti šādi uzdevumi:

1. Investīciju atbalsta nozīmes un tā ietekmes teorētisko aspektu analīze
2. Lauksaimniecības sektora esošā nodrošinājuma ar pamatlīdzekļiem izpēte, investīciju vajadzību aplēse lauku saimniecību grupās
3. Faktiskā LAP 2007-2013 investīciju atbalsta pasākumu gaitas un rezultātu analīze
4. Ieteikumu izstrāde turpmākai investīciju atbalsta plānošanai un nākamā perioda pasākumiem.

Darba ietvaros ir papildināta iepriekš veiktā analīze par LAP 2007-2013 1.2.1. pasākumu „Lauku saimniecību modernizācija” (veikta 2011.gadā), ņemot vērā ieteikumus pēc minētā darba iesniegšanas, kā arī veikta apkopojoša analīze par pārējiem galvenajiem investīciju pasākumiem privātos uzņēmumos: 1.2.3. „Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana” un 3.1.2. (3.1.1.) „Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai (ietverot ar lauksaimniecību nesaistītu darbību dažādošana)”. Analizēti daži papildus aspekti, kas saistīti ar investīciju atbalstu un tā ietekmi. Darba ietvaros analizēti arī sabiedriskā atbalsta, tajā skaitā investīciju atbalsta teorētiskie aspekti, izmantoti Latvijas un ārvalstu zinātnieku pētījumi par dažādu atbalsta veidu atdevi.

Tika apkopota informācija un veikts indikatīvs salīdzinājums par subsīdiu līmeni ienākumos Latvijā salīdzinājumā ar citām ES dalībvalstīm un valstīm ārpus ES.

4. IZMANTOTIE/APKOPOTIE DATI UN PIELIETOTĀS METODES

Darba veikšanai tika izmantoti sekojoši dati:

1. Latvijas un ārvalstu zinātnieku pētījumi.

Lai izpētītu investīciju atbalsta ietekmi uz nozaru (īpaši lauksaimniecības) attīstību, izmantoti Latvijas un ārvalstu pētījumi par atbalsta (tajā skaitā investīciju) lomu un ietekmi uz lauksaimniecības un citu nozaru attīstību, kā arī uz valsts lomu ekonomikas stimulēšanā.

2. Centrālās statistikas pārvaldes dati.

Darbā izmantoti šādi centrālās statistikas pārvaldes (CSP) dati:

- 2010.gada lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti;
- Lauku saimniecību struktūras apsekojuma dati par 2007.gadu;
- Lauksaimnieciskās ražošanas rezultāti līdz 2011.gadam (ieskaitot).

Tika veikts papildus datu pieprasījums, lai iegūtu detalizētākus 2010.gada lauksaimniecības skaitīšanas rezultātus, nekā tie pieejami publiski. Tā rezultātā tika iegūta informācija par lauku saimniecību rīcībā esošo tehniku, ēkām un būvēm, ņemot vērā to vecumu, informāciju par ēku rekonstrukciju utt., dalījumā pa saimniecību grupām. Tas ļauj identificēt esošo stāvokli un ieguldījumu vajadzību dažādās saimniecību lieluma grupās.

3. Lauku atbalsta dienesta (LAD) dati.

Izmantota LAD datu bāzes informācija par atbalsta saņēmējiem 1.2.1. pasākumā „Lauku saimniecību modernizācija”, 1.2.3. pasākumā „Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana” un 3.1.2. (3.1.1.) pasākumā „Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai” no atbalsta saņēmēju iesniegtajiem datiem (pieteikuma, indikācijas un monitoringa rādītāji). Dati par projektiem, kas iesniegti līdz 2012.g. janvārim, iegūti 2012.g.jūnijā un jūlijā.

Informācija ir apkopota par 6942 projektiem 1.2.1. pasākumā, 218 projektiem 1.2.3. pasākumā un 492 projektiem 312. (311.) pasākumā (analīzē tiek iekļauti tikai tie projekti, par kuriem ir noslēgts spēkā esošs līgums). Tomēr salīdzināma finanšu informācija pieejama par krietni ierobežotāku klientu daudzumu: dati par saimniecības apgrozījumu un izmaksām, kā arī peļņu pirms nodokļu nomaksas pa gadiem pieejami par šādu klientu skaitu (1.tabula):

1.tabula. Klientu skaits, par kuriem pieejama finanšu informācija LAP 2007-2013investīciju pasākumos par 2007.-2011.gadiem

LAP 2007-2013pasākums/ gads	2007	2008	2009	2010	2011
1.2.1. Lauku saimniecību modernizācija	1334	1851	2773	4233	3135
1.2.3. Pievienotās vērtības radīšana	0	18	46	83	66
3.1.2. Uzņēmumu radīšana un attīstība	18	60	89	158	121

Avots: Apkopojums no LAD datiem

Bez tam, 1.2.1. pasākuma atbalsta saņēmēju dalījumam pa lieluma grupām izmantota CSP apkopota LAD datu bāzes informācija, kurā iekļauti 2008.-2012.g. projekti.

4. Saimniecību uzskaites datu tīkla (SUDAT) dati.

Papildus LAD datu bāzei, ļoti nozīmīgs informācijas avots lauku saimniecību darba analīzei ir SUDAT datu bāze. Darbā ir apkopota informācija par saimniecībām, kuras ir iekļautas SUDAT datu bāzē un par kurām pieejama informācija par 2007.-2010.gadiem. Tādu saimniecību, par kurām pieejama SUDAT informācija par visiem šiem 4 gadiem, ir 727. Pēc 2011.gada datu apkopošanas daļa informācijas tika papildināta, iekļaujot arī 2011.gada rezultātus (par bruto pievienotās vērtības izmaiņām 1.2.1.pasākumā).

No SUDAT datu bāzē esošām saimniecībām 474 uzrādījušas saņemto atbalstu pasākumā „Lauku saimniecību modernizācija” 2008.-2011.gados.

Ietekmes novērtēšanai izmantoti dati par saimniecībām, kuras saņēmušas atbalstu līdz 2009.gadam ieskaitot, un par kurām pieejami dati par visu periodu no 2007. līdz 2011.gadam – tādas ir 224 (tām atbalsts piešķirts 2008. un/vai 2009.gados). Bāzes kopai izmantotas saimniecības, kuras vispār nav izmantojušas šī pasākuma atbalstu, bet dati tāpat pieejami par visu minēto periodu – tādas ir 322.

Lai izvērtētu investīciju atbalsta ietekmi laikā līdz LAP 2007-2013 uzsākšanai, ir analizēti arī iepriekšējo periodu dati. Šim nolūkam apkopota informācija par lauku, sākot no 2003.gada. Kopā, sākot no 2003.gada, ir pieejami SUDAT dati par 404 lauku saimniecībām, bet no 2006.gada – par 705 saimniecībām. Tajā skaitā divas trešdaļas – 403 saimniecības – ir tādas, kas no 2003. līdz 2006.gadam ir saņēmušas ieguldījumu subsīdijas.

Kā papildus datu avots starpvalstu salīdzinājumiem ir izmantota ES FADN datu bāze.

5. Lauksaimnieku aptaujas dati.

2011.gada 1.pusgadā ar LLKC līdzdalību tika veikta lauksaimnieku aptauja LAP 2007-2013 pasākumu „Lauku saimniecību modernizācija” un „Atbalsts jauniekiem lauksaimniekiem” analīzei. Tas darīts, lai varētu izvērtēt šo pasākumu rezultātus, ņemot vērā pašu lauksaimnieku viedokli. Aptaujas anketa tika sagatavota un izplatīta lauksaimniekiem. Aptaujas metodoloģija un nepieciešamā izlases kopa tika izvēlēta sadarbībā ar CSP, ar matemātiskām metodēm aprēķinot, kādai jābūt katra reģiona un saimniecību lieluma grupas pārstāvniecībai, lai iegūtos rezultātus varētu vērtēt kā reprezentatīvus. Saskaņā ar izstrādāto metodiku, anketai tika izvēlēti 1311 respondenti, kuri pārstāv visus reģionus un saimniecību lieluma grupas – mazas, vidējas un lielas saimniecības. Tomēr respondentu atsaucība šajā aptaujā nebija augsta. Ar ievērojamu termiņa pagarinājumu – līdz 20.maijam – tika saņemtas 516 anketas, tātad atbildētības līmenis veido ap 40%. Reģionu līmenī tas svārstījās no 30% Kurzēm līdz 46% Latgalē.

Anketā bija 33 jautājumi, kas iedalāmi šādās galvenajās grupās:

- a) 1.-7., kā arī 30.-33. jautājums – pamatinformācija par saimniecību, lai gūtu priekšstatu par aptaujāto saimniecību struktūru, varētu tās identificēt, kā arī veikt analīzi dažādām saimniecību grupām;
- b) 8.-25.jautājums – saistīti tieši ar dalību LAP 2007-2013 un investīciju projektu. (motivācija piedalīties, vai projekts sekmīgs, vai izmantotas konsultācijas, projekta ietekme, problēmas, vai tiktu ieguldīts arī bez atbalsta, ieteikumi u.c.);

- c) 26. un 27.jautājums ir par atbalsta izmantošanu agrāk, kā arī, vai saimniecībai nepieciešami ieguldījumu projekti nākotnē;
- d) 28. un 29.jautājums palīdz noskaidrot respondentu viedokli par to, kādi pasākumi palīdzētu izveidot dzīvotspējīgas saimniecības un piesaistītu jaunus cilvēkus darbam laukos.

Aptaujas dati izmantoti analīzē gan atsevišķi, gan arī kontekstā ar saimniecību uzskaites datiem, tā analizējot, cik lielā mērā saimniecību pašnovērtējums sakrīt ar ekonomiskajiem datiem.

6. Citu valstu LAP 2007-2013 novērtēšanas rezultāti.

Salīdzinājumu veikšanai izmantoti arī citu ES valstu pieejamie LAP 2007-2013 projektu vērtēšanas rezultāti. Galvenokārt salīdzinājumam izmantoti Igaunijas dati, jo šajā valstī pielietotā novērtēšanas metodika un paņēmieni, kā arī LAP 2007-2013 pasākumu raksturs ir tuvāki Latvijai. Tika izmantota arī citu sadarbības partneru –Zviedrijas un Dānijas – informācija, tomēr tā bieži pieejama citādākos griezumos, un arī LAP 2007-2013 pasākumu mērķi un aktivitātes šajās valstīs atšķiras no Latvijas.

Darbā pielietoto metožu kopsavilkums

Darbā pielietotas ekonomiskās analīzes metodes un paņēmieni. Novērtējot saimniecību lieluma struktūru, pamatlīdzekļu apjomu un saimniecību ekonomiskos rezultātus, izmantotas ekonomiskās un statistiskās analīzes, salīdzinošās analīzes metodes.

Izvērtējot LAP 2007-2013 1.2.1. pasākuma rezultātus, analīzē pielietotā pamatmetode ir starpību starpība („Difference in difference”). Šī metode ir LAP 2007-2013 novērtēšanas ekspertu ieteikta kā piemērotākā LAP ietekmes ekonomisko rādītāju novērtēšanai. Tās būtība ir tā, ka tiek vērtētas neto rādītāju izmaiņas: salīdzināta pieauguma starpība no bāzes līdz pārskata periodam ietekmētajās saimniecībās un bāzes kopā. Rādītāju pieauguma starpība tiek uzskatīta par pasākuma tīro ietekmi. Šī metode izmantota, analizējot saimniecības – atbalsta saņēmējas līdz 2009.gadam (ieskaitot), iekļaujot laika periodu, sākot no iepriekšējā gada pirms atbalsta saņemšanas līdz 2011.gadam. Bez tam, izmantota salīdzinošās analīzes metode, salīdzinot saimniecību rezultātus dažādās saimniecību grupās, reģionos utt.

Citu pasākumu analīzē, kur nav pieejami dati bāzes kopas izveidei, analizēti absolūtie sasniegtie rādītāji.

Analīzē izmantojot LAD datu bāzes datus, kuriem nevar izveidot atbilstošu bāzes kopu sakarā ar atbilstoša datu avota trūkumu, tiek izmantota netiešā metode, analizējot atbalsta saņēmēju rezultātus - veikta gan struktūras analīze atbalsta saņēmēju starpā (kāda veida saimniecības sasniegušas labākus rezultātus utt.), kā arī indikatīvs novērtējums pret nozares vidējo līmeni. Papildus informācija iegūta ar aptaujas metodi (sk. aprakstu augstāk).

Atbalsta ekonomiskie rezultāti ir vērtēti ar šādiem rādītājiem:

- 1) apgrozījuma izmaiņas (vai produkcijas vērtība) atbalstītajās saimniecībās;
- 2) apgrozījuma izmaiņu attiecība pret saņemto finansējumu;
- 3) papildus bruto pievienotā vērtība atbalstītajās saimniecībās salīdzinājumā ar kontroles grupu;
- 4) neto pievienotās vērtības izmaiņas.

Bez tam, indikatīvi novērtēta 1.2.1.pasākuma netiešā ietekme (investīciju pašsvars un multiplikatora efekts) uz lauksaimniecības sektoru, aprēķinot papildus bruto pievienoto vērtību.

Secinājumu un ieteikumu izstrādē galvenokārt pielietotas analīzes un sintēzes metodes.

Ierobežojumi

Šī darba mērķis nav izanalizēt visus aspektus, kas saistīti ar investīciju atbalstu. Investīciju atbalsts rada ne tikai tiešu ekonomisku ietekmi, bet arī ar to saistītas strukturālas pārmaiņas, kas atstāj sociālu, teritoriālu, ietekmi uz vidi utt. Šie visi aspekti ir ļoti būtiski, veidojot investīciju politiku Latvijā, taču tie ir atsevišķu pētījumu objekts.

Pilnīgas analīzes veikšanu apgrūtina fakts, ka lielākā daļa pašreizējo LAP 2007-2013 pasākumu dalībnieku ir uzsākuši projektus 2010. vai pat 2011. gadā, līdz ar to darba ietvaros nav iespējams vērtēt šo projektu ekonomisko ietekmi. Arī to saimniecību, kuras realizējušas projektus līdz 2010.gadam, datus par 2010. un 2011. gadu šī projekta ietekme izpaudīsies tikai daļēji. Saskaņā ar metodiku, laika intervāls no projekta noslēguma, līdz laikam, kad ir konstatējama reāla ietekme, ir aptuveni 2 gadi. Līdz ar to 2011.gada dati atspoguļo ietekmi tikai tiem projektiem, kuri realizēti ne vēlāk kā 2009.gadā. Bez tam, ne visiem attiecīgajiem projektiem ir uzrādīta nepieciešamā finanšu informācija. LAD datubāzē tika identificēti projekti, kas uzsākti līdz 2010.gada sākumam un kuru datus ir pieejama finanšu informācija par laika periodu kopš 2009.gada – kopā 1.2.1. pasākumā 1281 projekts. Savukārt, 1.2.3. un 3.1.2. pasākumā šādu projektu ir daudz mazāk – pat divu gadu informācija pieejama tikai par dažiem desmitiem projektu, bet par triju (2009.-2011.) – tikai par 18 (abos šajos pasākumos). Līdz ar to pēdējos minētajos pasākumos pašlaik nav iespējams veikt korektu atbalsta ekonomiskās ietekmes novērtējumu.

Pārējiem projektiem ir pieejami pieteikuma rādītāji (investīciju apjoms, nozare, veids, teritorija, samērība ar esošajiem apjomiem u.c.).

Ierobežotā pētījumam atvēlētā laika dēļ netika saņemti VID dati, līdz ar to finanšu informācija par nelauksaimniecības uzņēmumiem bija pieejama tikai no LAD datu bāzes.

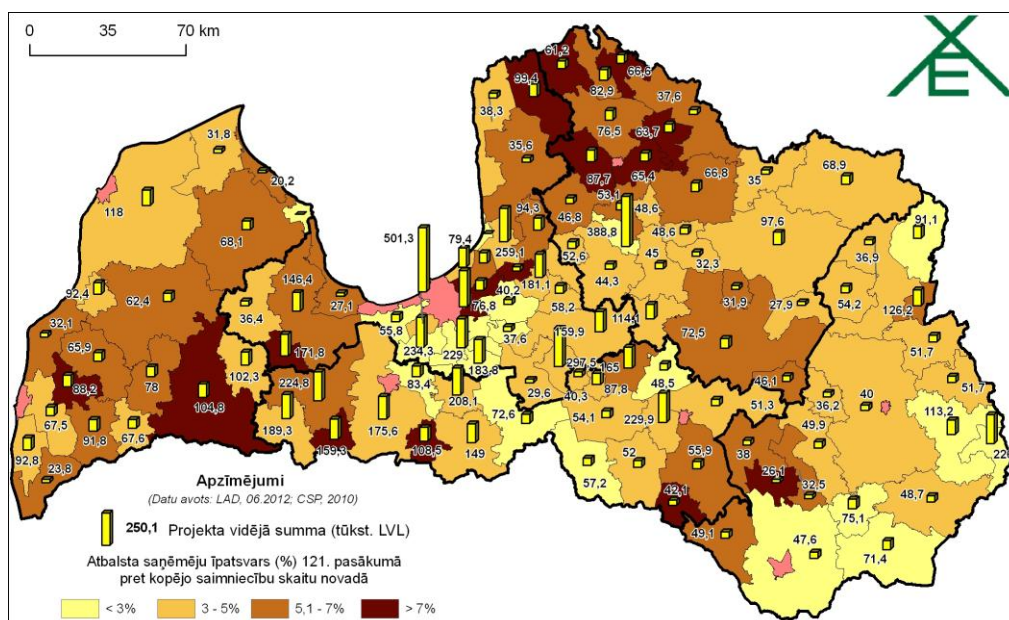
Ierobežoto resursu dēļ šī darba ietvaros nav izanalizēti visi iespējamie ietekmes veidi (detalizēti griezumi, tai skaitā nodokļu maksājumi utt.). Notiek darbs pie attiecīgo datu sagatavošanas, un nepieciešamo analīzi plānojam veikt nepārtrauktās novērtēšanas ietvaros.

Nepārtrauktās novērtēšanas ietvaros tiek analizēts liels informācijas apjoms, tādēļ laika un resursu ierobežotā apjoma dēļ, analīzes daļā nav iespējams parādīt visu apkopoto informāciju. Secinājumu un priekšlikumu izstrādē ir izmantota gan šī, gan arī citu pētījumu ietvaros apkopotā informācija un veiktā analīze. Darbā ir ietvertas atsauces uz citiem publiskotajiem NNS novērtējuma ziņojumiem.

5. DATU ANALĪZE.

5.1. Investīciju atbalsta nozīme un ietekmes teorētiskie aspekti

Analizējot KLP vēsturi un attīstību, redzams, ka investīciju atbalsts ir samērā jauns atbalsta veids, kas daļēji nomainījis līdzšinējos atbalsta mehānismus (tiešs cenu atbalsts, eksporta atmaksas u.c.). Latvijā investīciju atbalsts ir bijis viens no būtiskākajiem atbalsta veidiem lauksaimniecībā jau kopš SAPARD programmas sākuma 2001.gadā. Tomēr jāatzīst, ka arī šis atbalsta veids rada tiešu ietekmi uz konkurenci, tajā skaitā, nostādot ievērojami sliktākā stāvoklī tos uzņēmējus, kuri šādu atbalstu nav saņēmuši (piemēram, LAP 2007-2013 1.2.1. pasākumā „Lauku saimniecību modernizācija” plānotais atbalstīto saimniecību skaits sasniedz tikai ap 4,5% no aktīvo lauku saimniecību kopskaita, bet novadu līmenī (ņemot vērā saimniecības, kuras līdz 2.07.2012. ieskaitot ir iesaistījušās pasākumā- *noslēgts līgums, sāкта uzraudzība*) šis īpatsvars svārstās no 0 līdz 10,5% pret saimniecību kopskaitu (1.attēls-pilsētas kartē nav iekļautas).

1.attēls. Pasākumā „Lauku saimniecību modernizācija” atbalstu saņēmušo saimniecību īpatsvars visu aktīvo saimniecību skaitā Latvijas novados un viena projekta vidējā summa (2008.-2011.g.).

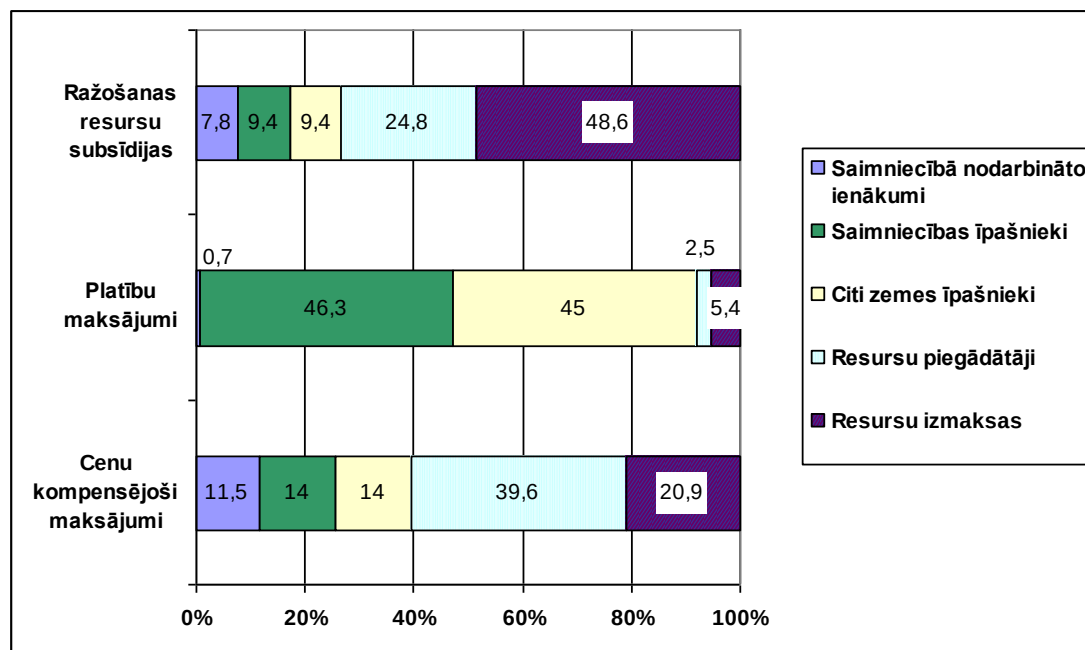
Saskaņā ar starpvalstu sadarbības rezultātā iegūto informāciju, daļā ekonomiski attīstīto valstu, piemēram, Zviedrijā, LAP 2007-2013 līdzekļi lauku saimniecību modernizācijai lielā mērā tiek novirzīti t.s. neproduktīvajās investīcijās – kuras nav tieši saistītas ar peļņas gūšanu, bet gan ar ieguldījumiem darba drošības uzlabošanā, dzīvnieku labturībā, vides aizsardzībā. Līdz ar to tas nerada tik lielas priekšrocības atbalsta saņēmējiem peļņas iespēju ziņā, bet rada lielāku labumu sabiedrībai kopumā.

Vairāki Latvijas un citu valstu zinātnieku pētījumi rāda, ka investīciju atbalsts mūsdienās ir neviennozīmīgi vērtēts atbalsta instruments. Atsevišķos agrārās politikas pētījumos ieguldījumu atbalsta plaša pielietošana ir pakļauta kritikai, identificējot šo atbalsta veidu kā neefektīvu lauku saimniecību ienākumu palielināšanā. (Upīte 2010). Tomēr neraugoties uz to, šim atbalsta veidam tiek novirzīts ļoti liels atbalsta apjoms, īpaši ES un tajā skaitā Latvijā. Latvijā kopš 2002.gada šim atbalsta veidam novirzīti

30-40% no visu lauksaimniecības strukturālajām izmaiņām paredzēto fondu (SAPARD, struktūrfondi 2004.-2006.gadam un LAP 2007.-2013.gadam) līdzekļiem.

ESAO pētījumā norādīts, ka par atbalsta mērķi izvirzot ienākumu palielināšanu, jāņem vērā vairāki būtiski aspekti: pirmkārt, ne visām saimniecībām ir nepieciešams ienākumu atbalsts. Līdz ar to nepieciešams precīzi formulēt kritērijus, ar kādiem tiek vērtēta saimniecību atbilstība šāda veida atbalstam? Ja atbalsts tiek sniegts bez šādu kritēriju izvirzīšanas, izveidojas situācija, ka mazāk konkurētspējīgie lauksaimnieki atrodas zem pastāvīga spiediena: sakarā ar izmaksu samazināšanos ražošanas modernizācijas rezultātā lauksaimniecības produktu cenas samazinās, un tie ražotāji, kas nav spējuši piemēroties jaunajām ražošanas metodēm, piedzīvo ienākumu kritumu (OECD, 2002). Līdz ar to, situācija, kad investīciju atbalsts tiek novirzīts galvenokārt tām saimniecībām, kuras ir ekonomiski spēcīgākas (spējīgas piesaistīt kredītresursus, uzrāda labākus dzīvotspējas rādītājus utt.) rada vēl lielāku ekonomisku noslāņošanu – jau līdz šim spēcīgākās saimniecības kļūst vēl konkurētspējīgākas, bet pārējās ienākumi samazinās, kas no valsts līdzsvarotas attīstības viedokļa ir nevēlami.

Atbalsta efektivitātes vērtēšanā kā svarīgs kritērijs tiek izvirzīts, cik liela daļa ieguldīto līdzekļu palielina lauku saimniecību tīros ienākumus, jeb kāda ir „ienākumu sadalījuma efektivitāte”. ESAO ietvaros veiktā darba rezultāti rāda, ka ražošanas resursu subsīdijas, pie kurām pieder arī investīciju atbalsts, ir visneefektīvākais lauku saimniecību ienākumu palielināšanas veids. 2.attēlā ir apkopoti trīs galveno atbalsta veidu faktiskie (gala) finansējuma saņēmēji.

Avots: I.Upīte, 2010.

2.attēls. Galveno lauksaimniecības atbalsta veidu finansējuma gala saņēmēji (atbalsta efektivitātes salīdzinājums)

No tā redzams, ka saimniecību ienākumu palielinājumu (pirmās divas pozīcijas) rada tikai 17% no ieguldījumu atbalsta un 25% no cenu kompensējošiem maksājumiem. Platību maksājumu gadījumā šī daļa ir būtiski lielāka – 47%. Vēl daļa no atbalsta nokļūst pie zemes īpašniekiem. Ņemot vērā, ka Latvijā zemes nomas

maksājumi ir ievērojami mazāki nekā vidēji ES valstīs (1,2% no produkcijas vērtības pret 2,7% vidēji ES¹), kā arī zemes īpašnieki galvenokārt ir lauku saimniecību īpašnieki, vismaz lielākā daļa no šīs summas arī būtu attiecināma uz lauku saimniecību ienākumu palielinājumu. Savukārt, pārējā daļa faktiski nonāk pie resursu piegādātājiem vai ceļ šo resursu izmaksas (ietverot arī projektu administrēšanas izmaksas, kredītus utt.), tātad nenonāk lauksaimniecības sektorā. Šī daļa vislielākā ir tieši investīciju atbalsta gadījumā – pat 73%, bet platību maksājumos (saskaņā ar pētījumu) vismazākā – tikai 8%.

OECD autori atzīst par neefektīvām tādas atbalsta programmas, kuras nav vērstas uz konkrētām mērķa mājsaimniecībām, kurām ir aktuāla nepieciešamība palielināt ienākumus. Piemēram, sniedzot atbalstu proporcionāli ražošanas apjomiem, lielākā transферу daļa nokļūst pie lielākajiem ražotājiem, no kuriem daudziem jau tāpat ir lielāki ienākumi. Augstāk minētais, protams, attiecināms arī uz investīciju atbalstu, ja tas netiek mērķtiecīgi virzīts, lai paaugstinātu ienākumus saimniecību grupām ar zemākiem ienākumiem, vai jo īpaši – ja tas tiek novirzīts saimniecībām ar jau esošiem augstākiem ienākumiem.

Kā platību maksājumu trūkums šajā ziņā tiek atzīts, ka tie lielā mērā nonāk zemes īpašnieku rokās, bet maz ietekmē nomnieku ienākumus, starp kuriem bieži atrodas nabadzīgākās lauku mājsaimniecības. Latvijā gan šajā ziņā situācija ir daļēji atšķirīga, jo mazāku zemes platību īpašnieki bieži iznomā zemi lielākām saimniecībām.

Pretstatā augstāk minētajām programmām, OECD autori kā visefektīvāko ienākumu palielināšanas veidu atzīst tiešos ienākumu atbalsta maksājumus, īpaši ja tie ir pilnībā atdalīti no lauksaimnieciskās darbības. Šādu maksājumu priekšrocība ir arī, ka tie var tikt mērķtiecīgi virzīti tām saimniecībām, kurām politikas veidotāji atzīst par nepieciešamu sniegt palīdzību.

Kaut arī Latvijā tiešu pētījumu par atbalsta gala saņēmējiem nav, tomēr ienākumu analīze rāda, ka lauku saimniecību ienākumus būtiski un nepastarpināti ietekmē tiešie maksājumi (laikā no 2004. līdz 2011.gadam lauku saimniecību ienākumi pieauguši gandrīz precīzi par summu, par kādu palielinājušies tiešie maksājumi), taču investīciju atbalsta ietekme nav tik viegli nosakāma, jo tā neparādās viena gada laikā. Bieži vien pēc ieguldījumu izdarīšanas neto pievienotā vērtība pat samazinās, sakarā ar lielākiem amortizācijas atskaitījumiem (to rāda arī Igaunijas datu analīze, kas apkopota turpinājumā).

Salīdzināmi dati par kapitālieguldījumu cenām Latvijā ir apkopoti tikai no 2005.gada. Tie rāda, ka laikā no 2005. līdz 2008.gadam ieguldījumu cenas pieauga vidēji par 40%, taču kopš 2009.gada, kad strauji samazinājās investīciju aktivitāte, saruka arī to cenas, un 2011.gadā kapitālieguldījumu vidējās cenas tikai par 26% pārsniedza 2005.gada rādītāju (LTVC dati). Tas rāda, ka pastāv pozitīva sakarība starp ieguldījumu cenām un veikto ieguldījumu apjomu, līdz ar to plašu atbalsta programmu atvēršana sekmē iegādājamo resursu sadārdzināšanos.

Darba uzdevuma ietvaros tika veikts investīciju atbalsta salīdzinājums Latvijā un citās ES valstīs. Pieejamo SUDAT datu analīze (par 2009.gadu) rāda, ka augstākā

¹ Eurostat dati par 2010.gadu.

ieguldījumu atbalsta intensitāte ES bijusi tieši Baltijas valstīs (visaugstākā Lietuvā, tad Igaunija un trešā vietā Latvija), bet ES-15 valstīs tā bijusi neliela – investīciju subsīdiju un nodokļu balance bijusi tuvu nullei.

No 2.tabulas datiem redzams, ka Latvijā investīciju atbalsts ir augstāks lielākajās saimniecībās, bet mazajās (līdz 8 ELV) tas ir līdzīgs nullei. Turpretī Lietuvā un Igaunijā tendence ir citāda: Lietuvā kopumā lielāks atbalsts ir tieši mazākām saimniecībām, bet Igaunijā tas ir dažāds, taču kopumā abās valstīs tiek atbalstītas visu grupu saimniecības, un atbalsta līmenis ir daudz augstāks nekā Latvijā (izņemot vislielākajās saimniecībās, kur tas ir aptuveni līdzīgs). Taču citās dalībvalstīs šādu subsīdiju līmenis ir ļoti neliels vai līdzīgs nullei. Negatīvs rādītājs visticamāk norāda samaksātā PVN (par investīcijām) pārsniegumu pār atbalsta apjomu.

2.tabula. Investīciju atbalsta intensitāte ES dalībvalstīs dalījuma pa saimniecību lieluma grupām 2009.gadā:

(Investīciju subsīdijas mīnus investīciju nodokļi) / produkcijas vērtību

Piena specializācijas saimniecības

	līdz 4 ELV	4-8 ELV	8-16 ELV	16-40 ELV	40-100 ELV	> 100 ELV	Kopā
(BEL) Beļģija					0%	0%	0%
(CZE) Čehijas rep.				0%	0%	1%	1%
(DAN) Dānija					0%	0%	0%
(DEU) Vācija				-2%	-1%	-1%	-1%
(EST) Igaunija		5%	11%	8%	17%	4%	6%
(FRA) Francija				1%	2%	1%	2%
(HUN) Ungārija				3%	2%	2%	2%
(LTU) Lietuva	15%	29%	12%	17%	23%		19%
(LVA) Latvija	0%	0%	2%	6%	3%	3%	3%
(NED) Nīderlande					-1%	0%	-1%
(OST) Austrija			-3%	0%	0%		-1%
(POL) Polija	0%	1%	0%	0%	0%		0%
(SVE) Zviedrija			0%	0%	1%	0%	0%
(SVK) Slovākija						5%	5%

Laukaugu specializācijas saimniecības

	līdz 4 ELV	4-8 ELV	8-16 ELV	16-40 ELV	40-100 ELV	> 100 ELV
(BEL) Beļģija				-19%	0%	0%
(CZE) Čehijas rep.		0%	0%	2%	1%	2%
(DAN) Dānija			0%	0%	0%	0%
(DEU) Vācija				-2%	-1%	0%
(EST) Igaunija		12%	5%	35%	14%	7%
(FRA) Francija			1%	0%	0%	0%
(HUN) Ungārija	0%	1%	1%	3%	4%	4%
(LTU) Lietuva	48%	45%	37%	40%	24%	11%
(LVA) Latvija	0%	0%	6%	6%	7%	8%
(NED) Nīderlande				0%	0%	0%
(OST) Austrija			-5%	-2%	-3%	-2%
(POL) Polija	-1%	-1%	-1%	0%	0%	1%
(SVE) Zviedrija			0%	0%	0%	0%
(SVK) Slovākija			1%	0%	1%	4%

Avots: FADN datubāzes dati (Eurostat)

Minētie dati rāda, ka ES, īpaši vecajās dalībvalstīs, pašlaik investīciju atbalsts vairs nav plaši piemērots lauksaimniecības atbalsta rīks.

5.2. Kapitālieguldījumu līmenis Latvijā

CSP veiktās lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti sniedz priekšstatu par lauku saimniecību nodrošinājumu ar lauksaimniecības tehniku, ēkām un būvēm, kā arī to vecumu un sadalījumu 2010.gadā. Šos datus iespējams salīdzināt ar iepriekšējo skaitīšanu 2001.gadā.

Ēkas

Saskaņā ar CSP 2010.gada lauksaimniecības skaitīšanas datiem 83,4 tūkst. Latvijas lauku saimniecībās ir 52,5 tūkst. dzīvnieku novietņu (ar kopējo platību 6097 tūkst.kv.m.), 4 tūkst. graudu kalšu, 41,5 tūkst. lauksaimniecisko novietņu un angāru un 11,2 tūkst.citu būvju. Salīdzinājumā ar 2001.gada skaitīšanu, dzīvnieku novietņu skaits ir ievērojami samazinājies – toreiz bija 114 tūkst.novietņu ar kopējo platību 9482 tūkst.kv.m. Būtiski palielinājies ir graudu kalšu skaits (3 reizes), taču vairākkārt samazinājies cita veida būvju skaits (2001.gadā tādu bija 183 tūkst.).

No kopējās lauksaimniecības dzīvnieku novietņu platības izmantots tiek 91%. To dalījums pa reģioniem ir samērā vienmērīgs – vislielākā platība ir Latgalē (1322 tūkst.m² jeb 24% no kopējās), bet vismazākā Pierīgā (836 tūkst.m² jeb 15%). Savukārt būtiski atšķiras situācija dalījumā pa saimniecību lieluma grupām (3.tabula).

3.tabula. Nodrošinājums ar dzīvnieku novietnēm, no jauna uzcelto un rekonstruēto novietņu īpatsvars saimniecību lieluma grupās 2010.gadā

Ekonomiskā lieluma klases, tūkst. eiro	Dzīvnieku skaits nosacītajās mājlopu vienībās, LLV	Novietņu izmantotā platība, kopā, m²	Novietņu izmantotā platība uz 1 LLV, m²	No 1991.-2010.g.celto novietņu īpatsvars	No 1991.g. rekonstruēto novietņu īpatsvars
līdz 3.9	46 429	1 387 465	29,9	11%	28%
4.0-14.9	80 625	1 131 326	14	18%	37%
15.0-24.9	36 639	364 037	9,9	25%	39%
25.0-49.9	47 732	482 024	10,1	27%	40%
50.0-99.9	41 616	420 222	10,1	30%	36%
100.0-499.9	67 464	678 866	10,1	27%	35%
500.0 un vairāk	154 121	995 582	6,5	20%	58%
Kopā	474 626	5 459 522	11,5	20%	39%

Dati: CSP lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti 2010.g.

Apkopotie dati rāda, ka kopējais nodrošinājums ar dzīvnieku novietnēm mazajās un ļoti mazajās saimniecībās ir pat labāks nekā vidēji – tas nozīmē, ka, lai šajās saimniecībās palielinātu ražošanas apjomus, bieži vien nebūtu vajadzīga jaunu novietņu būvniecība. Tomēr no jauna uzcelto un rekonstruēto novietņu šajās saimniecībās ir daudz mazāk nekā pārējās grupās. Vēl raksturīgi, ka saimniecībās ar ekonomisko lielumu virs 15 tūkst. EUR SI rekonstruēto un jaunuzcelto ēku īpatsvars ir aptuveni līdzīgs neatkarīgi no saimniecību lieluma, izņemot pašas lielākās saimniecības (virs 500 tūkst.EUR), kurās rekonstruēto ēku īpatsvars ir visaugstākais – 58%. Savukārt mazajās saimniecībās vairāk kā trešdaļa ēku (37%) ir celtas līdz 1939.gadam.

Salīdzinājumam, 2001.gada skaitīšanas dati uzrādīja, ka mazāk kā 10% dzīvnieku novietņu ir celtas pēdējos 12 gados, bet 43% - pat līdz 1940.gadam, savukārt 33% - no 1941. līdz 1980.gadam.

Situācija ar otru nozīmīgāko būvju veidu – lauksaimniecības angāriem un nojumēm – ir nedaudz atšķirīga. Vairāk kā puse no izmantotajām šī veida būvēm – 52% - atrodas mazajās saimniecībās (līdz 15 tūkst.EUR SI). Pēdējos 20 gados (no 1991.g.) jaunuzcelto būvju visvairāk ir vidējās saimniecībās (35%), bet mazāk gan vislielākajās (no 500 tūkst.EUR) (23%), gan vismazākajās (līdz 4 tūkst.EUR) (20%). Savukārt pēdējos 20 gados rekonstruēto būvju īpatsvars mazajās un vidējās saimniecībās ir aptuveni 10%, bet lielajās nedaudz vairāk- 17%. Tas liecina, ka arī šī veida būves ir saglabājušās mazajās saimniecībās, kur tām iespējams intensīvāks pielietojums. Savukārt šo būvju celšana un atjaunošana notiek visās saimniecību grupās (ar nedaudz mazāku intensitāti mazajās saimniecībās). Tomēr jāatzīmē, ka pēdējos 10 gados (2001.-2010.) no jauna ir uzcelts par 40% mazāk šo būvju nekā 1991.-2000.gados, savukārt rekonstrukcijas apjomi ir pieauguši 2,3 reizes, kas tomēr nenosdēz jaunas būvniecības samazinājumu. Reģionālā dalījumā šī veida būvju ievērojami vairāk ir Latgalē – 30,5% no visiem angāriem un nojumēm.

Graudu kaltes galvenokārt atrodas lielajās saimniecībās – 74% no kalšu kopējā tilpuma atrodas saimniecībās ar SI virs 100 tūkst.EUR. No minētajā grupā esošām kaltēm 35% uzceltas 2001.gadā vai vēlāk. Tomēr nozīmīgs daudzums kalšu – 9% no kopējās jaudas – atrodas arī mazajās saimniecībās, no kurām gan tikai 3% uzceltas pēdējos 10 gados. Labākais nodrošinājums ar graudu kaltēm ir Zemgales un Kurzemes reģionos, kur kopā atrodas 54% no kalšu kopējās platības. Vismazāk to ir Vidzemē – 11% no kopējās platības.

Tehnika

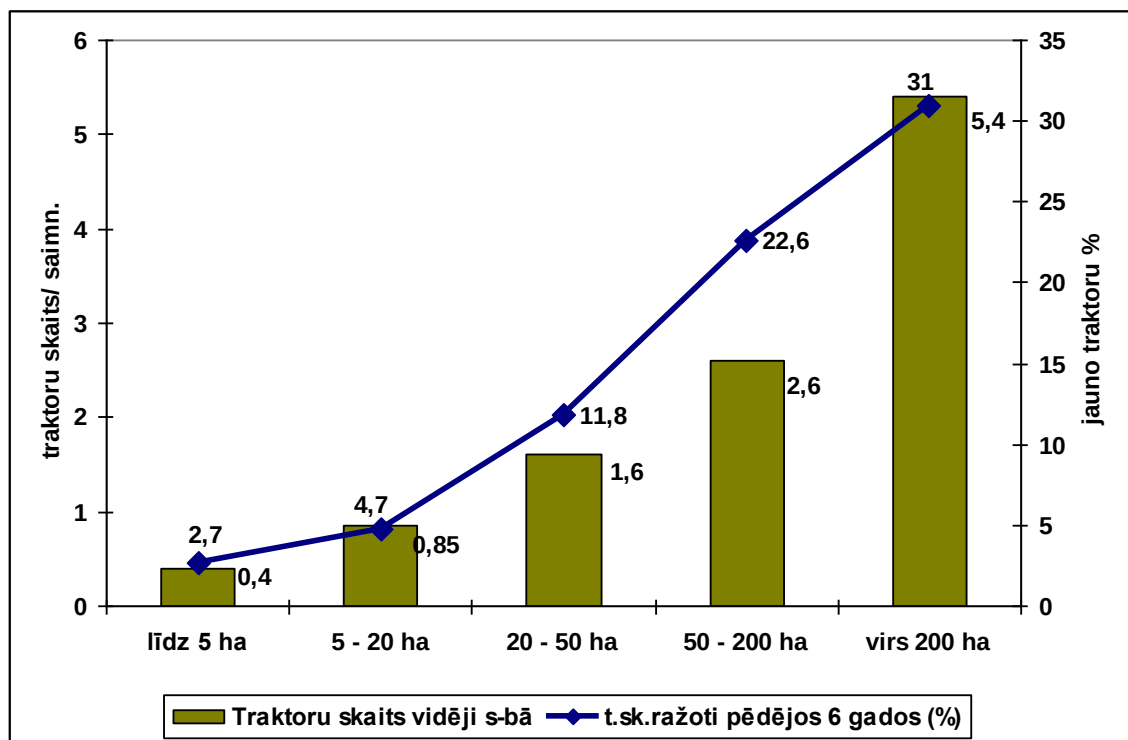
Atšķirībā no ēkām, lauksaimniecības tehnikas kopskaits pēdējos 10 gados nav būtiski izmainījies. Kopš iepriekšējās skaitīšanas lielai daļai tehnikas veidu skaits ir palielinājies.

Riteņtraktoru skaits no 51 tūkst. 2001.gadā palielinājies līdz 57 tūkst. traktoru 2007.gadā, taču 2010.gadā to skaits uzrādīts krietni mazāks – 50 tūkst. Nedaudz samazinājies ir nākamo populārāko tehnikas vienību skaits - traktorvilkmes arklu (no 30,4 tūkst. līdz 27,7 tūkst.) un kultivatoru skaits (no 31,4 tūkst., līdz 28,5 tūkst.). Taču ir palielinājies pļaujmašīnu (no 23,6 līdz 26,6 tūkst.), sējmašīnu un kartupeļu stādāmo mašīnu, grābekļu-vālotāju, graudu novākšanas kombainu, piena dzesētāju u.c. tehnikas vienību daudzums.

Līdz ar to varam secināt, ka nodrošinājums ar tehniku kopumā lauksaimniecībā ir labāks nekā ar ēkām.

Dati par lauksaimniecības tehnikas vecumu parāda, ka liela daļa saimniecību ir atjaunojušas tehniku tieši pēdējo 5 gadu laikā (2005.-2010.g.), līdz ar to šīm saimniecībām tuvākajā laikā tehnikas atjaunošana nebūtu tik nepieciešama. Tomēr atjaunotās tehnikas skaits salīdzinot ar kopējo lauku saimniecībās esošo tehniku kopumā nav tik liels. Intensīvāk pēdējos 5 gados ir iegādātas slaukšanas sistēmas (51% no visām esošajām), piena dzesētāji (40%), pļaujmašīnas (25%), grābekļi – vālotāji (24%), taču tikai 10% esošo riteņtraktoru, 9% arklu, 7% kultivatoru, 6% traktoru piekabju un 5% kartupeļu racēju ir iegādāti pēdējos 5 gados. Savukārt iepriekšējos 5 gados (2000.-2005.g.) ir iegādāts krietni (vidēji ap 4 reizes) mazāk tehnikas nekā pēdējos 5 gados. Līdz ar to lielai daļai lauksaimniecības tehnikas joprojām ir aktuāla nomaiņa.

Analizējot jaunās tehnikas iegādi saimniecību lieluma grupās, redzama izteikta tendence, ka tehniku atjauno lielākās saimniecības. Pašreiz pieejami dati atkarībā no sējumu platības saimniecībās. Vidējā sējumu platība saimniecībā ir 12,5 ha. Taču intensīvāka tehnikas iegāde notiek saimniecībās ar sējumu platību sākot no 50 ha – pēdējos 6 gados iegādāti 20% no esošajiem traktoriem, bet, sējumu platībai pārsniedzot 200 ha, jauno traktoru īpatsvars sasniedz 30%. Savukārt saimniecībās ar sējumu platību līdz 5 ha atjaunoti tikai 2,7% traktoru (3.attēls).

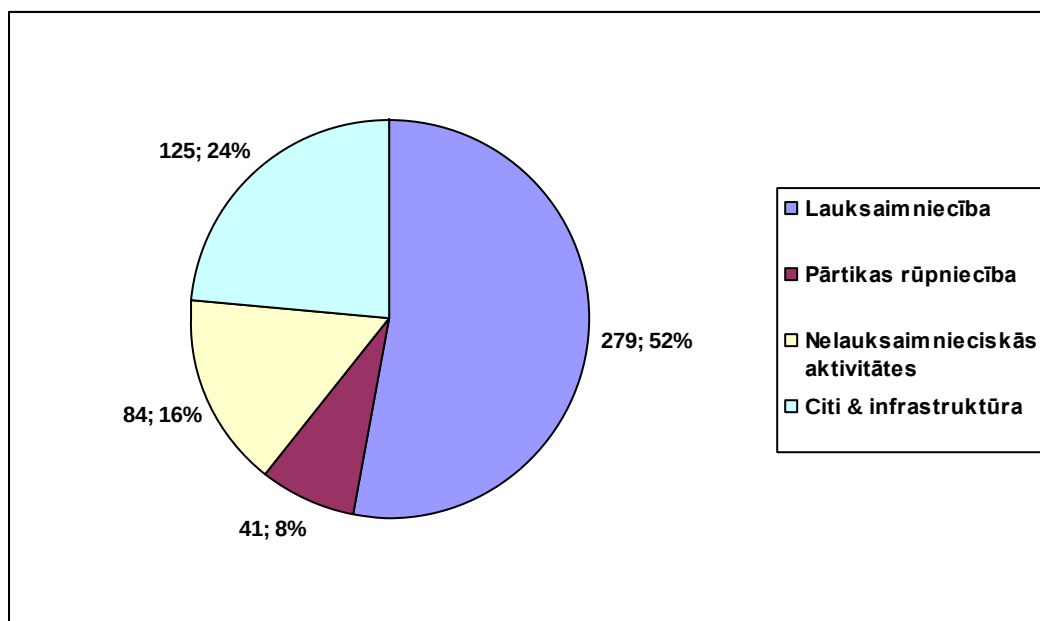
3.attēls. Nodrošinājums ar traktoriem, t.sk. no jauna iegādāto grupējums pa sējumu platībām 2010.gadā

Datu avots: CSP lauksaimniecības skaitīšanas rezultāti 2010.g.

Šie dati uzskatāmi pierāda, ka kapitālieguldījumus daudz intensīvāk ir veikušas lielās saimniecības, bet kritiski zems nodrošinājums un arī atjaunošanas intensitāte ir mazo saimniecību grupā. Protams, ne visu tehniku tām ir lietderīgi iegādāties, tomēr tādā gadījumā ir nepieciešams šai saimniecību grupai atbalstīt iespējas nomāt tehniku vai tās pakalpojumus par pieņemamu cenu.

5.3. LAP 2007-2013 investīciju pasākumu gaitas un rezultātu analīze

Būtiska daļa no LAP 2007-2013 līdzekļiem tika novirzīti investīcijām lauksaimniecības, mežsaimniecības, kā arī citu nozaru uzņēmumos. Absolūti lielākā daļa LAP 2007-2013 1., 3. un 4.ass projektu ir saistīti ar ilgtermiņa ieguldījumiem. Kopumā šo asu projektiem rezervēti 63% no LAP 2007-2013 sabiedriskā finansējuma. Aptuvenais investīciju dalījums galvenajās nozaru grupās, ņemot vērā apstiprināto finansējumu uz 2012.gada 1.augustu, ir šāds (4.attēls):

4.attēls. LAP 2007-2013 sabiedriskā finansējuma izlietojums atkarībā no ieguldījumu nozares apstiprinātajos projektos (LAD dati uz 01.08.2012.g.) milj.LVL un % no kopējā LAP 2007-2013 investīciju atbalsta

Datu avots: LAD

No attēla redzams, ka vairāk kā puse- 52% ieguldījumu atbalsta sniegts tieši lauksaimniecības nozarē. No minētās summas 94% veido 1.2.1. pasākums „Lauku saimniecību modernizācija”, tādēļ šajā pētījumā analizēts galvenokārt šis pasākums. Savukārt 93% no nelauksaimniecisko aktivitāšu finansējuma atvēlēts 3.1.2. (3.1.1.) pasākumam „Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai”. Grupā „citi & infrastruktūra” iekļauti mežsaimniecības pasākumi, 1.2.5. pasākums „Infrastruktūra, kas attiecas uz lauksaimniecības un mežsaimniecības attīstību un pielāgošanu”, kā arī lauku infrastruktūras attīstības pasākumi (3.2.1. un 3.2.3.).

Pasākuma „Lauku saimniecību modernizācija” mērķis (saskaņā ar LAP) ir modernizēt lauksaimniecības uzņēmumus, lai uzlabotu to ekonomiskās darbības rādītājus, konkurētspēju, paaugstinātu lauksaimniecības produktu kvalitāti un saimniecību diversifikāciju lauksaimniecības jomā, veicinātu augstāku dzīvnieku labturības, darba drošības un vides standartu ieviešanu, piemēram, atbalstot kanalizācijas izveides un notekūdeņu attīrīšanas projektus, mazināt lauksaimniecības uzņēmumu ietekmi uz vidi, piemēram, modernizējot mēslu savākšanas sistēmas, atbalstot kvalitatīvas un precīzas minerālmēslu izkliedes un augu aizsardzības līdzekļu lietošanas tehnikas, kā arī augsnes struktūru saudzējošas augsnes apstrādes tehnikas iegādi. Šajā programmēšanas periodā īpaši tika plānots veicināt ilgtermiņa investīcijas, kas kalpo ilgāk par 5 gadiem, kas pamatā ir būves.

Šī pasākuma gaitas un galveno rādītāju detalizēts vērtējums tika veikts 2011.gada nogalē, un tā rezultāti apkopoti ZM iesniegtajā tskaitē „Lauku saimniecību modernizācijas pasākuma izvērtējums: atbalsta saņēmēju analīze, saistībā ar ilgtermiņa perspektīvām un investīciju apjomu”, tādēļ šajā darbā uzmanība pievērsta tiem aspektiem, kas iepriekš tika mazāk atspoguļoti, kā arī sniegta papildus informācija, kas izmantojama turpmākā atbalsta plānošanā.

2012. gada jūnijā un jūlijā tika veikta datu ieguve no LAD datubāzes, ieskaitot informāciju par 2011.gada rezultātiem. Tomēr, kā norādīts sākumā, par 2011.gadu iesniegtās informācijas apjoms datu apstrādes brīdī nebija tik plašs, kā par iepriekšējo gadu. Arī SUDAT dati par 2011.gadu darba sākotnējās sagatavošanas laikā nebija pieejami, tādēļ 2011.gada rādītāju analīze ir tikai provizorisks (vēlāk darbs papildināts ar informāciju par 2011.-2012.g.). Turpmāk iepazīstinām ar pasākuma pašreizējiem rezultātiem.

Pieteikumu skaits un statuss

Izmantojot jaunāko apkopoto informāciju no LAD datu bāzes (dati iegūti 2012.g.4.jūlijā), apkopoti dati par 8564 projektu pieteikumiem (kas ir par 28% vairāk nekā 2011.gadā veiktajā analīzē par 2007.-2010.gada pieteikumiem). No tiem 6941 pieteikumam (par 54% vairāk) statuss ir „noslēgts līgums” vai jau „sākta uzraudzība”. Analizējamo projektu skaita izmaiņas saistītas gan ar jaunajiem 2011.gadā iesniegtajiem pieteikumiem, gan ar projektu pieteikumu statusa izmaiņām visā datu kopā. Lielākā daļa no 2011.gada pieteikumiem datu ieguves laikā atradās statusā „reģistrēts pieteikums” (1036 pieteikumi) vai „izvērtēti” (118). Kopumā no visiem pieteikumiem noraidīti uz datu ieguves brīdi 786 (par 36% vairāk nekā 2011.g.maijā), bet lauzts līgums – par 505 projektiem (par 80% vairāk), savukārt 277 iesniegumi atsaukti.

Turpmāk analizēti projekti, kuru statuss ir „noslēgts līgums” vai „sākta uzraudzība”, kas liecina, ka projekts tiek realizēts vai jau ir pabeigts.

4.tabula. Projektu skaits un finansējums pa reģioniem 1.2.1. pasākumā (stāvoklis uz 04.07.2012., projekti, par kuriem ir noslēgti līgumi)

Reģions	Projektu skaits	Pieteiktais publiskais finansējums, tūkst. LVL	Kopā ieguldījumi, tūkst. LVL	Izmaksātais publiskais finansējums, tūkst. LVL	Pieteiktais finansējums vidēji projektā, LVL	% no kopējā publiskā finansējuma
Pierīga	758	37 371	84 463	19 856	49 302	16%
Zemgale	1221	59 403	159 703	38 080	48 651	25%
Kurzeme	1312	43 561	105 946	30 843	33 202	18%
Vidzeme	1702	56 162	119 065	27 441	32 998	24%
Latgale	1948	41 160	97 032	23 388	21 129	17%
Kopā	6941	237 657	566 209	139 608	34 240	100%

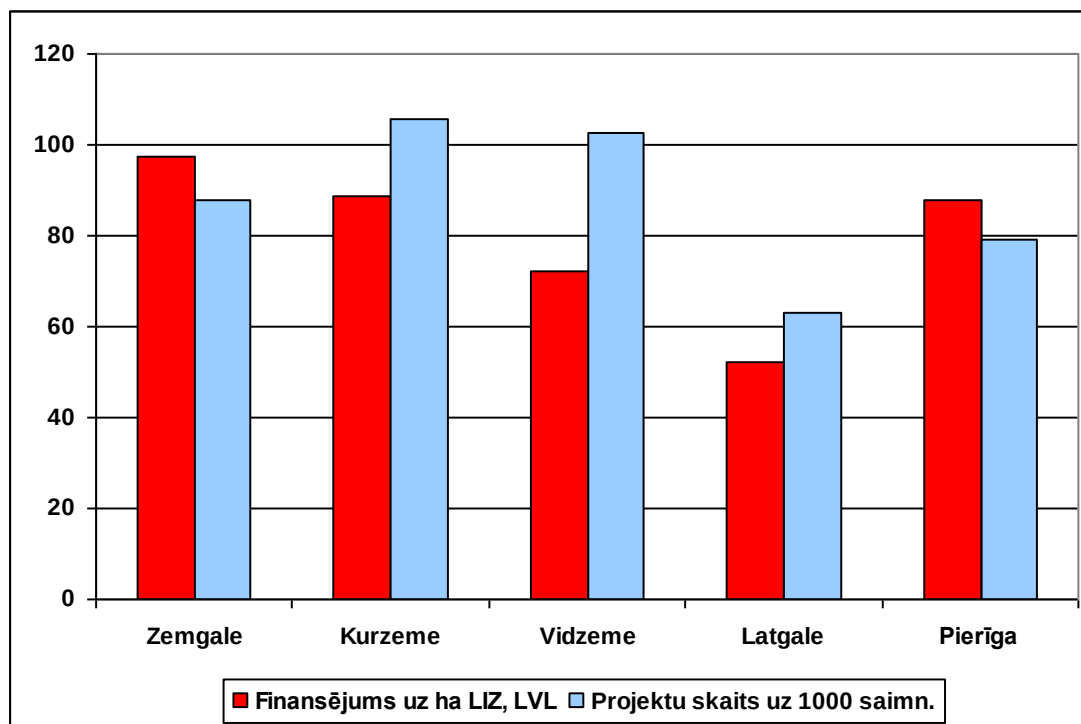
Datu avots: LAD

Kā redzams no 4.tabulā apkopotajiem datiem, līdz 2012.gada augustam bija noslēgti līgumi ar publisko finansējumu 237,6 milj.LVL (338 milj.EUR). Salīdzinājumā ar iepriekšējo analīzi tas ir gandrīz 2 reizes vairāk (2011.g.maijā bija 128 milj.LVL). No tiem izmaksāti 139,6 milj.LVL (par 92% vairāk kā 2011.g.maijā).

Šajā laikā notikušas arī vērā ņemamas izmaiņas finansējuma reģionālajā izlietojumā: ja līdz 2011.g.maijam 30% no publiskā finansējuma tika novirzīti Zemgalei, bet pārējiem reģioniem 14-20%, tad tagad Zemgales īpatsvars ir samazinājies līdz 25%, taču būtiski palielinājies Vidzemei novirzīto līdzekļu īpatsvars – 24% no kopējiem. Pārējo trīs reģionu īpatsvars ir aptuveni līdzīgs – no 16 līdz 18%. Tas liecina par zināmu reģionālo izlīdzināšanos, ko sekmēja ieviestās reģionu kvotas, jo Zemgales kvota tika izsmelta ātrāk.

Projektu lieluma ziņā joprojām pastāv ievērojama starpība starp reģioniem. Turklāt ievērojami audzis vidējais projekta lielums Pierīgā, kur tas (49,3 tūkst.LVL publiskā finansējuma) pat pārsniedz Zemgales reģionu. Tomēr jāatzīmē, ka salīdzinot ar stāvokli 2011.gadā, visos reģionos ir pieaudzis projektu vidējais lielums (īpaši – Pierīgā un Vidzemē) - tāvad projekti kļuvuši finanšu ietilpīgāki.

Par atbalsta reģionālo intensitāti labāk var spriest, izmantojot relatīvos rādītājus. Šim nolūkam izmaksātais publiskais finansējums ir attiecināts uz izmantotās LIZ platību reģionos, bet projektu skaits – uz aktīvo saimniecību skaitu (saskaņā ar jaunākās – 2010.gada skaitīšanas datiem) (5.attēls).

5.attēls. 1.2.1. pasākuma reģionālā intensitāte – finansējums uz 1 ha izmantotās LIZ un projektu skaits uz 1000 aktīvām saimniecībām (stāvoklis 04.07.2012.g.).

Datu avoti: LAD, CSP

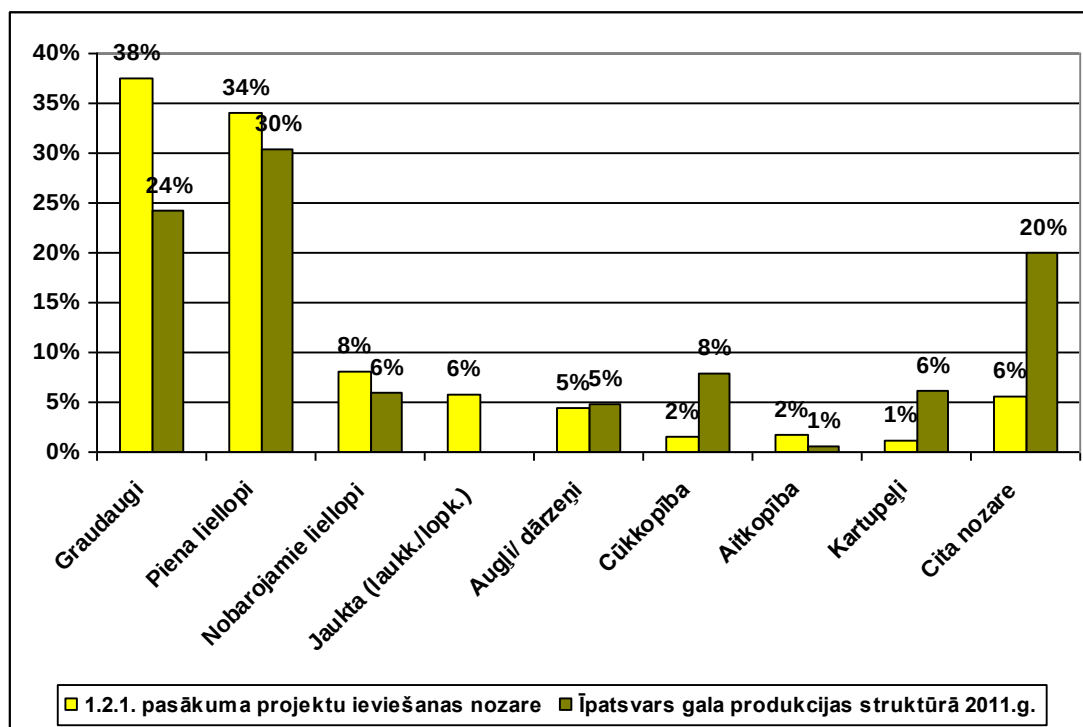
Salīdzinot minētos rādītājus ar stāvokli 2011.gadā, jāsecina, ka mazinājusies saņemtā finansējuma apjoma atšķirība starp Zemgali un citiem reģioniem, rēķinot uz 1 ha LIZ, izņemot Latgali. Latgalē joprojām atbalsta intensitāte šajā pasākumā ir zemākā.

Projektu dalījums pa ieviešanas nozarēm

Jau iepriekš Lauku saimniecību modernizācijas pasākuma analīzē tika atzīmēts, ka izteikti liels īpatsvars (virs 70%) projektu tiek realizēti divās nozarēs – graudkopībā un piensaimniecībā, ko nevar vērtēt viennozīmīgi pozitīvi, tādēļ, ka tas paaugstina riskus, kas saistīti ar šo divu nozaru tirgu, sekmē monokultūras izplatību augkopībā utt. Tas arī nesekmē pasākumā izvirzītā mērķa „paaugstināt ... saimniecību diversifikāciju lauksaimniecības jomā” sasniegšanu.

Analizējot projektus, par kuriem noslēgti līgumi līdz 2012.g. jūlijam, var secināt, ka būtisku izmaiņu šajā ziņā nav, joprojām dominē divas minētās nozares,

tomēr par 4 procentpunktiem ir samazinājies projektu īpatsvars graudkopībā (no 42% līdz 38%) un nedaudz palielinājies projektu īpatsvars piena lopkopībā (no 32% līdz 34%) (6.attēls). Šādas izmaiņas būtu vērtējamas pozitīvi, jo piena nozarei ir lielāks potenciāls pievienotās vērtības radīšanā. Lai gan, visticamāk, šādas izmaiņas saistītas ar projektu reģionālās struktūras izmaiņām – ar aktīvāku Vidzemes reģiona iesaistīšanos uz līdzšinējā fona, kur dominēja Zemgale. Pārējās nozarēs izmaiņas ir nelielas – par 1 procentpunktu audzis projektu īpatsvars gaļas liellopu un augļu/dārzeņu nozarēs, kas vērtējams pozitīvi, sakarā ar iespējām dažādot ražošanu.

6.attēls. Projektu skaita dalījums pa nozarēm 1.2.1. pasākumā (dati 04.07.2012.g.) salīdzinājumā ar ražotās produkcijas struktūru 2011.gadā Latvijā (gala produkcija bāzes cenās)

Datu avoti: LAD un LVAEI (LEK)

* Saražotās zāles lopbarības vērtība (no LEK) sadalīta: 70% piena nozarei, 20% liellopu gaļai, 3% aitkopībai, 7% pārējā.

Turpmākā atbalsta plānošanā ieteicams lielāku uzmanību pievērst diversifikācijai. Pašlaik bez divām vadošajām apakšnozarēm vēl vienīgi nobarojamo liellopu audzēšanā un aitkopībā realizējamo projektu īpatsvars ir lielāks par šo nozaru īpatsvaru produkcijas struktūrā.

Projektu summas un saimniekošanas apjomu samērība

2011.gadā, veicot 1.2.1. pasākuma „Lauku saimniecību modernizācija” atbalsta saņēmēju analīzi, tika konstatēts, ka lielai daļai saimniecību realizētā projekta kopsumma būtiski pārsniedz saimniecības gada apgrozījumu pirms projekta. Šādos projektos arī ekonomiskais efekts kopumā bijis neliels². Lai noskaidrotu jaunākos

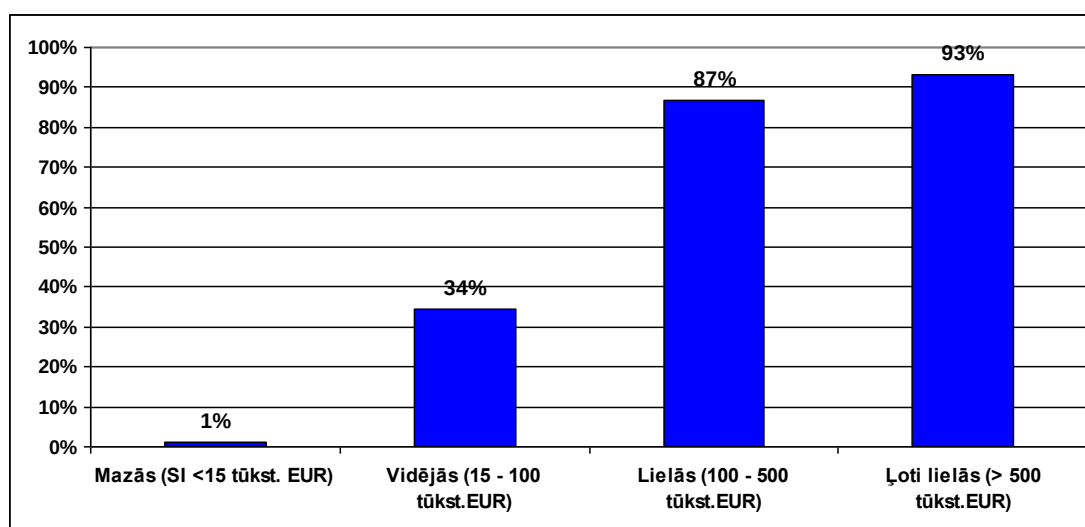
² Lauku saimniecību modernizācijas pasākuma izvērtējums: atbalsta saņēmēju analīze, saistībā ar ilgtermiņa perspektīvām un investīciju apjomu. LVAEI, 2011.gada decembris.

datus, tika veikts šī rādītāja salīdzinājums atkarībā no projekta pieteikšanas gada. Projekti ir grupēti atkarībā no gada, par kuru pirmoreiz ir sniegta finansiālā informācija.

Ja no tiem projektiem, par kuriem pirmā finanšu informācija ir sniegta par 2007.gadu (projekti sākti galvenokārt 2008.gadā), 77% gadījumu piešķirtais publiskais finansējums ir mazāks par saimniecības neto apgrozījumu, bet 6% gadījumu - to pārsniedz vairāk kā 3 reizes, tad nākamajos gados pārsniegums ievērojami samazinās: projektiem, kuri sākti galvenokārt 2009.gadā, jau 86% gadījumu publiskais finansējums nepārsniedz saimniecības gada apgrozījumu, 2010.gadā – 85%, bet 2011.gadā sāktajiem – 86%. Savukārt tikai 1,5% no 2011.gadā sāktajiem projektiem piešķirtais publiskais finansējums vairāk kā 5 reizes pārsniedz apgrozījumu. Tādējādi iezīmējas tendence, ka projektu lieluma samērība ar saimniekošanas faktiskajiem apjomiem pēc attiecīgo ierobežojumu ieviešanas ir uzlabojusies. (Informācija iegūta no LAD datu bāzes; iepriekš tika izmantots SUDAT, līdz ar to rādītāji atšķiras).

Atbalstīto saimniecību lielums

Atbalsta saņēmēju un publiskā finansējuma dalījums pa saimniecību lieluma grupām ir apkopots, visas saimniecības sadalot septiņās lieluma grupās atbilstoši saimniecības standarta izlaidei (no 0. līdz 6.grupai), saskaņā ar CSP lietoto metodoloģiju. Šo dalījumu veica CSP, izmantojot LAD datus par atbalsta saņēmējiem. Daļai saimniecību SI nav uzrādīta (tajā skaitā ir nelauksaimnieciskie uzņēmumi, biedrības u.c., bet starp 1.2.1.pasākuma dalībniekiem tādu ir tikai 3,6%). Dati parāda ievērojamu atbalsta koncentrāciju divās lielāko saimniecību grupās – no 1073 saimniecībām, kuru ekonomiskais lielums pārsniedz 100 tūkst. EUR SI, atbalstu ir saņēmušas 942 (jeb 88%), bet ar katru mazāko grupu atbalsta saņēmēju īpatsvars strauji samazinās, un skaitliski vislielākajā grupā, kur ir 76 tūkst. lauku saimniecību (92% no visām), šo atbalstu saņēmušas tikai 858 saimniecības jeb 1%. Saimniecības sadalot galvenajās lieluma grupās (grupējums atbilstoši Standarta izlaidei (SI): mazās – līdz 15 000 EUR, vidējās 15 000 – 100 000 EUR, lielās 100 000 – 500 000 EUR, ļoti lielās virs 500 000 EUR), iegūstam šādu ainu par atbalsta intensitāti (7.attēls):

7.attēls. Atbalsta saņēmēju īpatsvars investīciju projektos (1.2.1. pasākums) attiecīgās ekonomiskā lieluma grupas saimniecību kopskaitā Latvijā (%) (2008.-2012.gadu projekti) Datu avots: Aprēķini no CSP un LAD datiem

Detalizētāka informācija par atbalsta apjomu dažādās saimniecību grupās apkopota 5.tabulā.

5.tabula. Pasākuma "Lauku saimniecību modernizācija" intensitāte saimniecību lieluma grupās (2008.-2012.g.projekti)

Ekonomiskā lieluma grupa (tūkst.EUR standarta izlaides)	Saimniecību kopskaits (CSP, 2010)	Atbalsta saņēmēju skaits	Publiskais finansējums 1.2.1.pasākumā (tūkst.Ls)	Publiskā finansējuma īpatsvars saimniecību grupā	Publiskais finansējums vidēji saņēmējam (Ls)
0 un 1 (līdz 14.9)	76 499	858	16 070	6,0%	18 730
2 (15 līdz 24.9)	2 630	501	8 861	3,3%	17 687
3 (25 līdz 49.9)	2 117	813	21 558	8,0%	26 517
4 (50 līdz 99.9)	1 067	684	23 855	8,8%	34 876
5 (100 līdz 499.9)	924	803	104 828	38,8%	130 545
6 (500 un vairāk)	149	139	78 557	29,1%	565 158
SI nav noteikta	x	144	16 182	x	112 375
Pavisam	83 386	3 942	269 911	100,0%	68 471

Datu avots: CSP, LAD

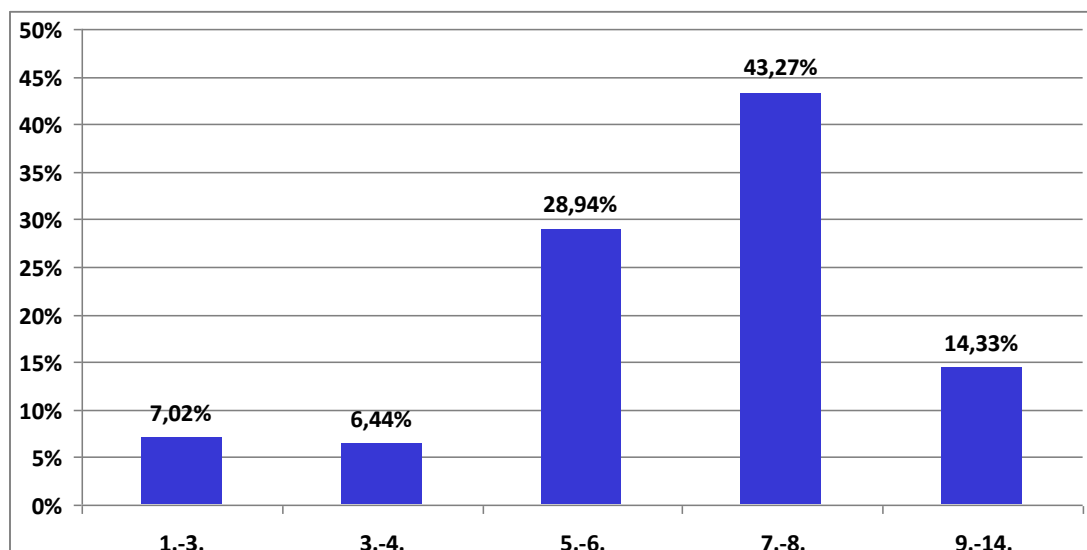
No tās redzam, ka 68% no 1.2.1.pasākuma publiskā finansējuma izmantojušas divas lielāko saimniecību grupas, vidējās saimniecības - 20%, bet mazās – tikai 6%. (Vēl 6% finansējuma saņēmēju lielums nav zināms). Arī vidējais publiskais finansējums vienam saņēmējam palielinās, pieaugot saimniecību lielumam, turklāt straujš pieaugums ir tieši divās lielākajās grupās (5.grupā – 3,8 reizes pret 4.grupu, bet 6.grupā - 4,3 reizes pret iepriekšējo).

Līdz ar to var secināt, ka visbūtiskākā disproporcija šī atbalsta ietekmē rodas tieši starp dažāda lieluma saimniecībām – daudz lielākā mērā tiek atbalstītas lielās un ļoti lielās saimniecības, ievērojami mazāk – vidējās, bet pavisam maz – mazās, kurās ir vislielākie nepietiekami izmantotie resursi (zemes, darbaspēka un kā redzams no skaitīšanas rezultātiem, arī pamatlīdzekļi).

Lai iepazītos ar investīciju atbalsta struktūru kaimiņvalstīs, lūdzām Igaunijas, Zviedrijas un Dānijas kolēģiem līdzīgu informāciju, ja tā ir pieejama. Igaunijas pārstāvji atsūtīja analogus datus par savu valsti (8.attēls).

Igaunijā nedaudz atšķiras gradācija lieluma grupās, tomēr attēlā to izvietojums ir līdzīgs kā Latvijā: pirmie divi stabiņi raksturo mazās saimniecības (1.stabiņš – SI līdz 4000 EUR, otrs – 4000 – 15000 EUR). Tālāk 3.stabiņš raksturo saimniecības ar SI 15 – 50 tūkst. EUR (mazākas nekā Latvijas vidējās), 4.stabiņš – vidēji lielās (50-250 tūkst. EUR, bet 5.stabiņš saimniecības ar SI virs 250 tūkst. EUR.

Redzam, ka atbalsta saņēmēju struktūrā pastāv būtiskas atšķirības: mazās saimniecības tiek atbalstītas ar vairākas reizes lielāku intensitāti (7% pret 1,3%), taču lielās un ļoti lielās – ar daudz zemāku intensitāti, turklāt lielo saimniecību grupā Igaunijā atbalsta saņēmēju ir tikai 14%, turpretī Latvijā analogā grupā 70-80%.

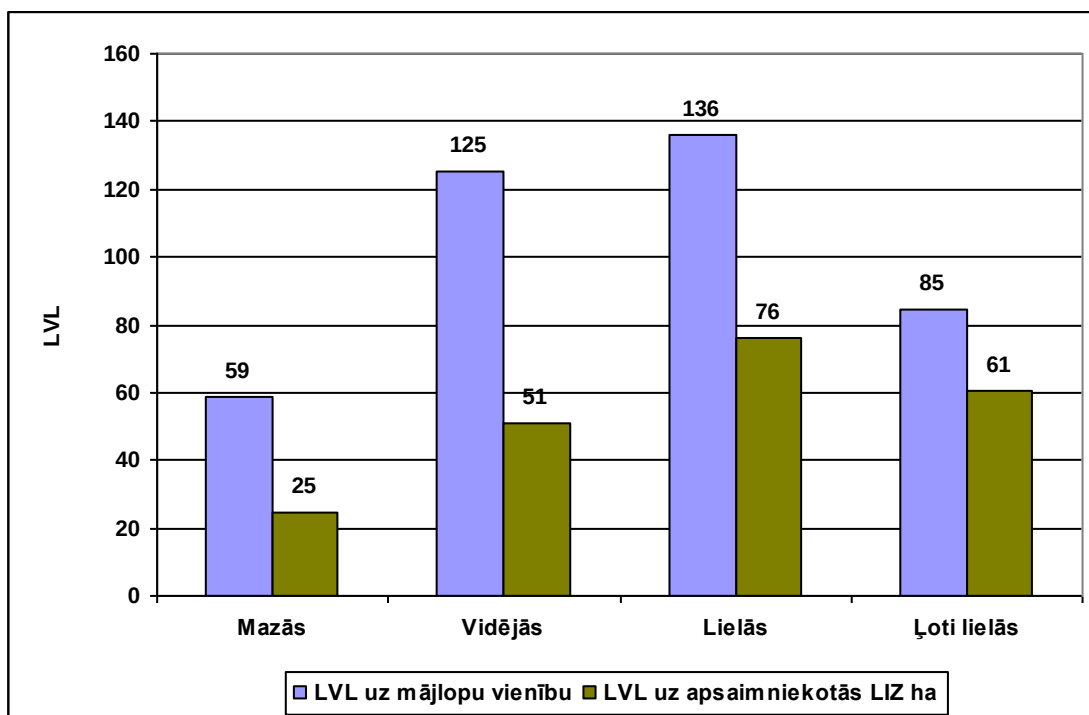
8.attēls. Atbalsta saņēmēju īpatsvars lauksaimniecības investīciju projektos attiecīgās grupas saimniecību kopskaitā Igaunijā (%) (2007.-2010.)

Datu avots: Igaunijas NNS informācija

Zviedrijas un Dānijas pārstāvji nevarēja iesniegt šāda veida informāciju. Tomēr zināms, ka Zviedrijā 1.2.1. pasākumā tiek atbalstītas galvenokārt piena saimniecības, kurās tipiski ir 75-150 piena govīs. Investīciju apjomi ir dažādi – gan virs 1 milj.EUR, lai palielinātu ganāmpulku, gan arī mazākas summas, lai uzlabotu vides standartus dzīvniekiem un darbiniekiem. Bieži vien arī lielas saimniecības realizē nelielus projektus.

Daļa atbalsta tiek novirzīta gaļas liellopiem. Atbalsta saņēmēju lielums ir dažāds, tajā skaitā arī tādas saimniecības, kurās ir mazāk par 20 zīdītājgovīm. Cūkkopības saimniecības atbalstam piesakās mazāk. Šajā periodā Zviedrijā netiek atbalstīta laukaugu tehnikas iegāde, līdz ar to absolūtais vairums atbalsta nonāk lopkopības nozarēs.

Lai labāk izvērtētu atbalsta intensitāti dažāda lieluma saimniecībās Latvijā, saņemtā summa ir attiecināta uz LIZ ha un uz mājdzīvnieku vienību (LLV) (9.attēls). No šiem datiem redzams, ka uz katru ha zemes un uz katru mājdzīvnieku vienību vidējās un lielās saimniecībās saņemts apmēram 2 līdz pat 3 reizes lielāks atbalsts nekā mazajās, savukārt ļoti lielajās saimniecībās atbalsta līmenim ir tendence samazināties. Šāda parādība ir saistīta ar īpašuma struktūru, jo starp ļoti lielajām saimniecībām (ar SI virs 500 000 EUR) galvenokārt ir statūsabiedrības ar atšķirīgu ražošanas struktūru, kuras nav tik intensīvi izmantojušas ieguldījumu atbalstu. Turklāt šajā grupā ir lielie lopkopības kompleksi (putnu, cūku), kuri arī mazāk realizējuši projektus nekā laukkopības saimniecības.

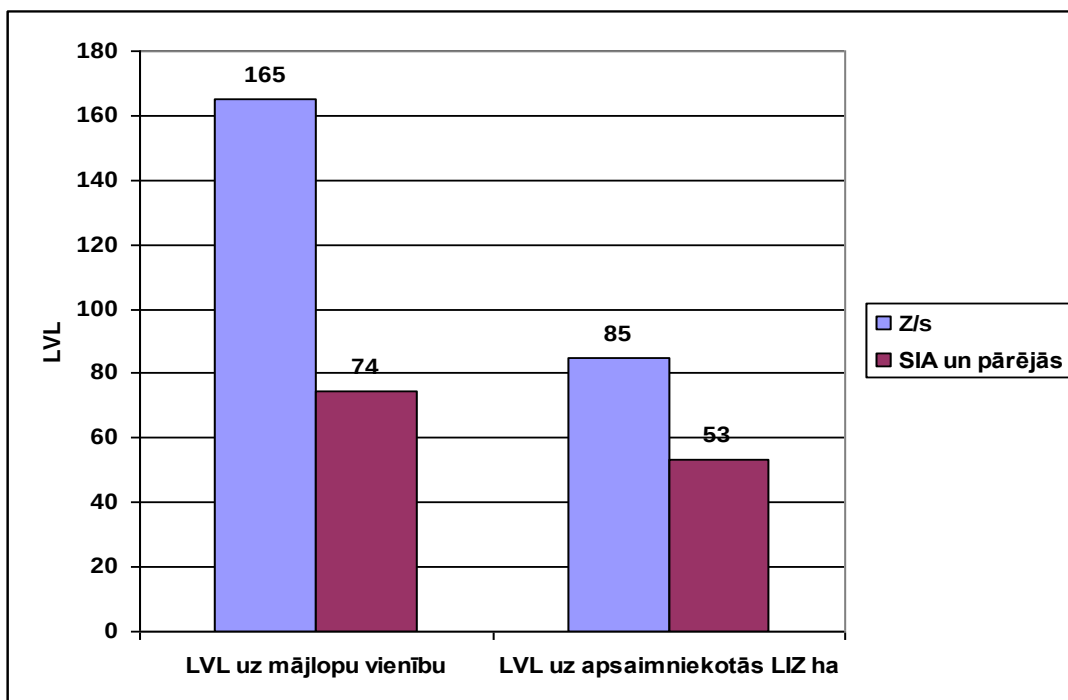

9.attēls. Lauku saimniecību modernizācijas atbalsta intensitāte saimniecību lieluma grupās, LVL uz LIZ ha un uz mājdzīvnieku vienību

Datu avots: Analīze, izmantojot SUDAT datus par 2008.-2010.g.

Dati par atbalsta intensitātes atšķirībām lielo un ļoti lielo saimniecību grupā dalījumā pa īpašuma formām (zemnieku saimniecības un statūtsabiedrības u.c.) ir apkopoti 10.attēlā.

Šie dati (īpaši saistībā ar tālāk aplūkoto ekonomisko rādītāju analīzi dažāda lieluma grupu saimniecībās) norāda uz nepieciešamību turpmāk intensīvāk atbalstīt tās saimniecību kategorijas, kuras līdz šim saņēmušas mazāku atbalstu. Kā rāda nākamais attēls, ievērojami mazāks atbalsta līmenis nekā līdzīga lieluma zemnieku saimniecībās, ir arī statūtsabiedrībās. Pie tam, viena juridiskā statusa ietvaros (tikai statūtsabiedrībām vai tikai zemnieku saimniecībām) nav viennozīmīgas atbalsta intensitātes atšķirības lielo un ļoti lielo saimniecību grupās.

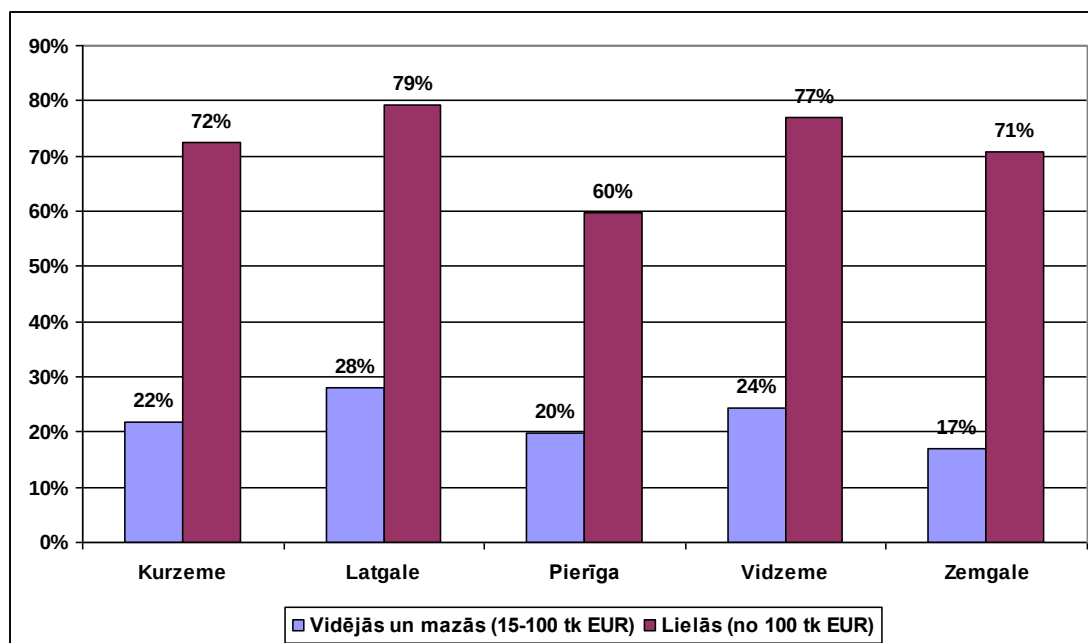
10.attēls. Atbalsta intensitāte Lauku saimniecību modernizācijā atkarībā no saimniecību juridiskā statusa

Datu avots: SUDAT par 2008.-2010.g.

Atbalsta saņēmēju īpatsvara dalījums gan pa reģioniem gan lieluma grupām rāda, ka atbalsta saņēmēju struktūras atšķirības lieluma grupās ir daudz būtiskākas nekā reģionālās. Piemēram, Latgales reģionā abās izdalītajās lieluma grupās atbalsta saņēmēju īpatsvars ir lielākais reģionu starpā, bet zemākais tas ir Zemgalē un Pierīgā. Tas liek secināt, ka iepriekš konstatētās reģionālās atšķirības finansējuma apguvē (salīdzinoši lielāka daļa finansējuma Zemgales reģionam u.c.) ir tieši saistītas ar atšķirīgo saimniecību struktūru (11.attēls).

Šeit nav iekļautas ļoti mazās saimniecības (līdz 15 000 EUR), jo tām ir ļoti zems atbalsta līmenis visos reģionos.

Līdz ar to var secināt, ka atbalsta nosacījumu izstrādē saimniecību grupējumam atkarībā no lieluma ir daudz lielāka strukturāla nozīme nekā reģionālam dalījumam. Jo, pastāvot tikai reģionālam dalījumam, katra reģiona ietvaros atbalstu pirmkārt iegūst spēcīgākās saimniecības. Taču atbalsta uzdevumam būtu jābūt atbalstīt tos, kuri bez atbalsta nebūtu spējīgi veikt ieguldījumus.

11.attēls. Atbalsta intensitāte LAP 2007-2013 1.ass pasākumos Latvijas reģionos galvenajās saimniecību grupās (atbalsta saņēmēji pret visām attiecīgās grupas saimniecībām, 2008.-2010.g.)

Datu avots: LAD, CSP

Saimniecību ekonomiskie rezultāti lieluma grupās

Lai noteiktu nepieciešamo atbalsta līmeni un risinājumus katrā saimniecību grupā, izmantots SUDAT 2011.gada rezultātu apkopojums (ir analizēti arī iepriekšējo gadu dati). Galvenie ekonomiskie rādītāji pa saimniecību lieluma grupām ir apkopoti 6.tabulā.

Pirmais tabulas rādītājs – ēku īpatsvars ilgtermiņa ieguldījumos – norāda, ka visaugstākais minētais īpatsvars ir vislielākajās saimniecībās. Tas nozīmē, ka šīs saimniecības vislielākā mērā ir atjaunojušas ēkas un būves, jo to rīcībā esošie resursi ir ļāvuši veikt lielākus ieguldījumus. Bet vismazākais ēku īpatsvars ilgtermiņa ieguldījumos ir vismazāko saimniecību grupā. Kā redzams no iepriekšējās analīzes, šīs saimniecību grupas rīcībā atrodas ēkas un būves, taču ļoti mazs to īpatsvars ir atjaunotas vai jaunas.

Otrais rādītājs liecina, ka palielinoties saimniecību lielumam, pieaug ieguldījumu atbalsta loma. Vismazāk šādu atbalstu ir izmantojušas saimniecības ar SI līdz 25 tūkst. EUR, bet pārējās grupās tas palielinās līdz pat 38% no kopējā atbalsta apjoma.

Rādītājs „neto ieguldījumi” liecina, ka mazajās saimniecībās, neraugoties uz LAP 2007-2013 atbalstu, joprojām ir negatīva ieguldījumu vērtība (salīdzinājumam – 2010.gadā tā bija pozitīva tikai divās lielākajās grupās). Tas liecina par nepieciešamību pirmām kārtām tieši mazāko saimniecību grupās piesaistīt ieguldījumus ar subsīdiu atbalstu, lai tās varētu turpināt saimniecisko darbību un arī palielināt. Minēto ieguldījumu vajadzību apstiprina arī 5.2.sadaļas informācija par kapitālieguldījumu līmeni un atjaunošanas intensitāti.

6.tabula. Latvijas lauku saimniecību 2011.gada rādītāju izvērtējums ekonomiskā lieluma grupās

<i>Saimnieciskās darbības ekonomiskie pamatrādītāji</i>		Saimniecību sadalījums ekonomiskā lieluma grupās pēc standarta izlaides (gada SI '000 EUR)					
		Ļoti mazas	Mazas	Vidējas	Vidēji lielas	Lielas	Ļoti lielas
	Vidēji	4 līdz 15	15 – 25	25 – 50	50 – 100	100 – 500	> 500
1. Ēkas % no kopējiem ilgtermiņa ieguldījumiem	24%	12%	24%	18%	18%	23%	36%
2. Subsīdijas ieguldījumiem % no kopējā atbalsta (LSM atbalsts)	22%	9%	7%	20%	23%	30%	38%
3. Neto ieguldījumi	5 197	-93	817	3 743	8 866	46 990	357 657
4. Aktīvi % no pašu kapitāla	151%	109%	120%	131%	144%	168%	229%
5. Aizņemtais kapitāls							
Aizņemtais kapitāls % no kopējā kapitāla	51%	9%	20%	31%	44%	68%	129%
Likviditātes koeficients	2,9	12,3	6,0	4,3	3,3	2,5	1,8
6. Neto pievienotā vērtība (NPV) uz darbaspēka vienību							
Kopējā NPV (+ atbalsts)	5 645	3 184	3 704	6 208	8 465	9 283	11 254
Ražošanas NPV	980	146	-330	473	1 010	1 785	5 152
7. Uzņēmēja peļņa	1 157	-1 828	-1 655	3 146	10 756	26 082	105 134

Datu avots: SUDAT

4. un 5. rādītāji norāda par aizņemto līdzekļu īpatsvaru kapitālā. Mazākajās saimniecībās tas ir tikai 10% no pašu kapitāla, bet lielākajās pārsniedz pašu kapitāla vērtību. Tas nozīmē, ka no finanšu stabilitātes viedokļa pēdējās grupās vairs nebūtu vēlama tālāka aizņemto līdzekļu īpatsvara palielināšana.

Pastāv izteikta tendence - jo lielāka saimniecība, jo augstāka pievienotā vērtība uz darbaspēka vienību. Te redzams, ka lielākā problēmgrupā ir saimniecības ar lielumu līdz 25 000 EUR (SI), jo ienākumi tomēr ir pats galvenais nosacījums saimnieciskai darbībai.

Lauksaimniecība nav tā nozare, kur varētu mehāniski lemt par saimniecību apvienošanu u.tml. Ne vienmēr arī ekonomiski tas ir labākais risinājums. Saimniecība parasti ir arī lauksaimnieka ģimenes dzīvesvieta, un lauksaimniecība bieži ir ģimenes galvenais iztikas avots paaudzēm. Katra, īpaši ģimenes saimniecība ir kas personisks, kuras ekonomiskā loma ir cieši saistīta ar sociālo. Eiropā jau sen ir atzīta lauksaimniecības sociālā loma, kādēļ tiek atbalstīti arī nelielu saimniecību ienākumi, kā arī tādu saimniecību, kuras atrodas nelabvēlīgākos apvidos u.c., jo tās cieši saistītas ar lauku apdzīvotību, teritoriju attīstību u.c. faktoriem, līdz ar to tiek atbalstīta arī nelielu saimniecību dzīvotspēja. (Treisijs 1996).

2011.gadā vislielākais procentuālais neto pievienotās vērtības pieaugums uz darbaspēka vienību (par 25% pret 2010.gadu) konstatēts tieši SUDAT vismazāko saimniecību grupā. Savukārt šis rādītājs samazinājies saimniecību grupās ar SI no 15 līdz 50 tūkst. EUR.

7.rādītājs ir līdzekļi, kas paliek uzņēmējam, kurus tas var ieguldīt. Lielākajā grupā tie ir visai ievērojami, vidēji lielās saimniecībās jau mazāki, taču arī atbilstoši ieguldījumu apjomam, bet divās mazākajās tā ir negatīva. Šis rādītājs ņem vērā arī nealgotā darbaspēka apmaksu.

Lai analizētu saimniecību spēju ģenerēt ienākumus attiecībā pret pašu kapitālu (rentabilitāti), tika veikts neto ienākumu salīdzinājums attiecībā pret pašu kapitālu dalījumā pa lieluma grupām.

Dati rāda, ka visās saimniecību grupās ar SI no 4000 līdz 500 000 EUR minētais rādītājs ir pozitīvs un katras no šīm grupām vidējais rādītājs daudz neatšķiras – atrodas 17-20% robežās. Tas rāda, ka nav pamata uzskatīt, ka mazākās saimniecības būtu nerentablas vai ka to rentabilitāte būtiski atšķirtos no citām grupām – attiecinot ienākumus pret pašu kapitālu, visās saimniecību grupās, izņemot pašas lielākās, rentabilitātes līmenis ir aptuveni vienāds. Tieši vislielākajās saimniecībās šis rādītājs ir zemākais (11%), kas gan izskaidrojams tādējādi, ka šīs saimniecības izmanto galvenokārt algoto darbaspēku, kura izmaksas nav ietvertas saimniecību ienākumos. Līdz ar to var secināt, ka arī mazās saimniecības ir spējīgas radīt ienākumus, taču, kā secināts iepriekšējos pētījumos, to apjomi ir pārāk mazi, lai tās varētu pilnvērtīgi atjaunot pamatlīdzekļus, paplašināt ražošanu, kļūt par pilnvērtīgiem tirgus dalībniekiem utt., līdz ar to šajās jomās tām nepieciešams pastiprināts atbalsts. Papildu sabiedriskais ieguvums no tām ir plašākas iespējas pielietot videi draudzīgas metodes (kas lielražošanā ir apgrūtināši lielo apjomu dēļ), kā arī vairāk darbavietu, lielāka sociālā nozīme (apdzīvotība utt.), kā arī kopumā videi draudzīgāka saimniekošana.³

LVAEI arī iepriekš ir veikta dažāda lieluma saimniecību ekonomisko rādītāju analīze, kur cita starpā secināts, ka resursu izmantošanas efektivitāte, izņemot darbaspēka izlietojumu, būtiski neatšķiras dažādās saimniecību grupās, taču būtisks sliekšnis, lai saimniecība varētu radīt pietiekamu pievienoto vērtību, ir 16 ELV (pašreizējā klasifikācijā tas aptuveni atbilst 50 tūkst.EUR SI). Līdz ar to, lai palielinātu Latvijas lauku saimniecību konkurētspēju, ir nepieciešams veikt pasākumus, lai palielinātu saimniekošanas apjomus mazajās saimniecībās (Veveris 2009).

Atbalsta ekonomiskie rezultāti

Izmantojot jaunāko pieejamo informāciju LAD datu bāzē, ir izvērtēti arī saimniecību ekonomiskie dati un atbalsta efektivitāte saimniecību ražošanas apjoma palielināšanā. Ievērojot līdz šim konstatēto, arī šī analīze tika veikta, ievērojot atšķirības saimniecību lieluma grupās, ar mērķi noskaidrot, cik efektīvi atbalstu izmanto dažāda lieluma saimniecības?

Atbalsta ekonomiskie rezultāti ir vērtēti ar šādiem rādītājiem:

³ Attiecīgie rezultāti detalizēti izklāstīti pārskatos:

1) Lauku attīstības programmas 2007.-2013.gadam 1.4.1. pasākuma „Daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācija” padziļināta risinājumu un iespējamo ieguvumu analīze”. LVAEI, 2011.gada augusts.

2) Lauku attīstības programmas 2007.-2013.gadam 2.ass platībmaksājumu ekonomiskās ietekmes analīze dažādās saimniecību grupās un alternatīvu ienākumu palielināšanas iespēju izvērtējums. LVAEI, 2011.gada septembris.

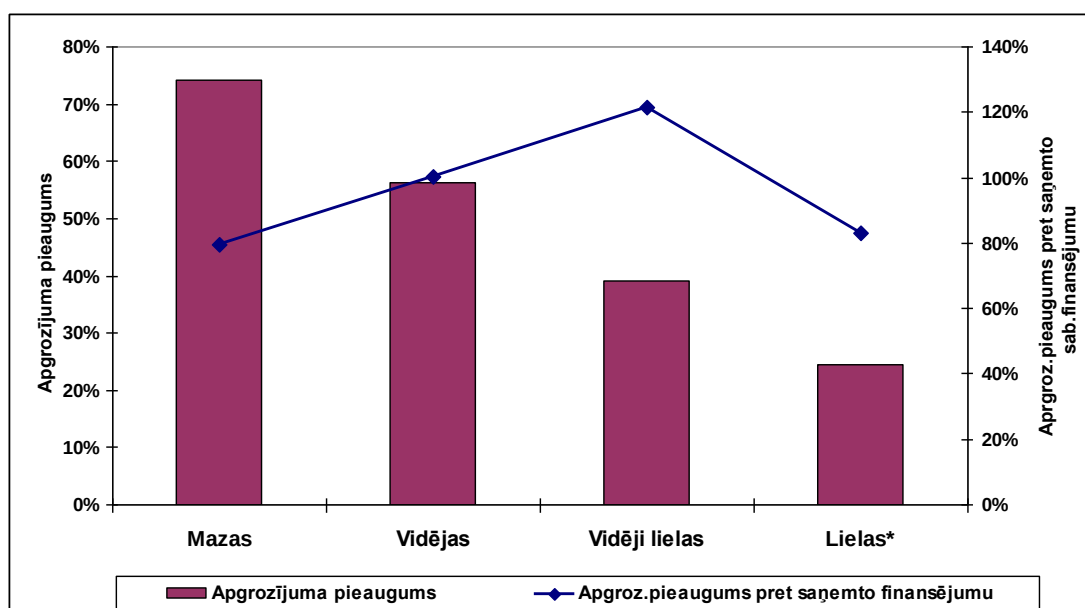
- apgrozījuma izmaiņas atbalstītajās saimniecībās (vai produkcijas vērtība);
- apgrozījuma izmaiņu attiecība pret saņemto finansējumu;
- papildus bruto pievienotā vērtība atbalstītajās saimniecībās salīdzinājumā ar kontroles grupu;
- neto pievienotās vērtības izmaiņas.

Bez tam, indikatīvi novērtēta 1.2.1.pasākuma netiešā ietekme (investīciju pašsvars un multiplikatora efekts) uz lauksaimniecības sektoru, aprēķinot papildus bruto pievienoto vērtību.

Papildus minētajiem rādītājiem ir analizēta arī LAP 2007-2013 atbalsta pasākumu ietekme uz nodarbinātības līmeni atbalstītajās saimniecībās. Šie aprēķini un to rezultāti par 2007.-2013.g. programmu ir apkopoti LVAEI 2012.gadā veiktajā pētījumā „Par Lauku attīstības programmas 2007.-2013.gadam ietekmi uz nodarbinātību laukos”, tādēļ šajā pārskatā tie nav iekļauti.

Aprēķinot apgrozījuma izmaiņas 1.2.1.pasākuma atbalsta rezultātā, salīdzinājumam izvēlēts laiks no 2009. līdz 2011.gadam, un salīdzinātas saimniecības, kurās realizēti projekti līdz 2010.gadam ieskaitot. Rezultātā iegūstam, ka apgrozījuma pieaugums ir apgriezti proporcionāls saimniecības sākotnējam apgrozījumam pirms projekta. Dalot saimniecības statistiskajās lieluma grupās, iegūts, ka mazo saimniecību grupā, kuras saņēmušas atbalstu, apgrozījums 2 gados vidēji palielinājies par 74%, vidējās par 56%, vidēji lielajās par 39%, bet lielajās (ar standarta izlaidi virs 500 000 EUR) par 25%, ja neiekļauj cūkkopības un putnkopības projektus (to īpastvars ir nozīmīgs tieši šajā lieluma grupā), bet, ja minētos projektus iekļauj, tad tikai 3%. (12.attēls).

Tomēr straujāks apgrozījuma pieaugums pie mazākas tā bāzes ir objektīvs. Tādēļ, lai salīdzinātu tieši atbalsta atdevi, izmantots salikts rādītājs - apgrozījuma pieauguma attiecība pret saņemto finansējumu. Proti, cik lielā mērā šajos 2 gados pieaudzis saimniecības apgrozījums attiecībā pret saņemto atbalstu? Šajā rādītājā atšķirības starp saimniecību grupām bija daudz mazākas, turklāt mazajām un lielajām saimniecībām rādītāji bija vienādi – 80%, labāki rezultāti bija vidējo saimniecību grupā – 100%, bet vislabākie – vidēji lielajās saimniecībās – 121%. Relatīvi mazāks apgrozījuma pieaugums pret saņemto atbalstu mazajās saimniecībās ir skaidrojams ar to, ka veiktie ieguldījumi bieži vien ir samērā lieli attiecībā pret saimniekošanas apjomu, tomēr redzams, ka, pat to ņemot vērā, rezultāti nav sliktāki kā lielo saimniecību grupā.

12.attēls. Pasākuma „Lauku saimniecību modernizācija” klientu apgrozījuma pieaugums dalījumā pa saimniecību grupām 2009.-2011.g.

* neņemot vērā cūkkopības un putnkopības projektus

Datu avots: Analīze, izmantojot LAD datus

Vērtējot apgrozījuma izmaiņas atbalstīto saimniecību grupās atkarībā no projekta nozares (pa specializācijas veidiem), var konstatēt, ka atbalsta saņēmējiem ir gan nedaudz labākas apgrozījuma tendences laikā no 2008. līdz 2010.gadam, tomēr, izņemot ganāmo mājlopu saimniecības, pozitīvā tendence nav tik izteikta (7.tabula).

7.tabula. Atbalstīto saimniecību neto apgrozījuma summa atkarībā no projekta nozares 1.2.1. pasākumā (par saimniecībām, kurām pieejami dati 2008.-2010. gadiem), tūkst.LVL

	Skaitis	2008	2009	2010	(2010./2008.)
Visas spec.	983	269 296	247 336	278 005	103%
laukkopība	354	70 600	63 878	87 955	125%
piena lopkopība	260	21 636	16 416	22 311	103%
jaukta specializācija	100	8 988	7 335	9 253	103%
ganāmie mājlopi	42	747	777	1 305	175%

Visas saimn. no LEK	2008	2 010	(2010./2008.)
Visa lauks.	697 679	658 876	94%
Laukaugi	189 484	195 143	103%
Piens	135 159	129 266	96%
Liellopi	19 589	23 239	119%

Datu avots: Aprēķini, izmantojot LAD un LEK datus

Papildus bruto pievienotā vērtība pirktspējas paritātē ir galvenais ietekmes rādītājs, ar kuru plānots vērtēt šī un arī citu LAP 2007-2013 1.ass pasākumu ietekmi saskaņā ar EK metodiskajām vadlīnijām⁴.

Ņemot vērā esošos datu avotus un datu apstrādes iespējas, šo rādītāju aprēķiniem pielāgota *starpību starpības* metode, atlasot ietekmēto saimniecību kopas un bāzes kopu. Ietekmes rādītāju aprēķinam izmantoti SUDAT dati, no kuriem veidota ietekmēto saimniecību kopa un bāzes kopa. Ņemot vērā, ka 1.2.1.pasākumā gandrīz 80% no projektiem realizēti graudaugu un piena nozarēs, kā arī saimniecībās ar lielumu virs 8 ELV, par kritērijiem, lai iegūtu salīdzināmas kopas, ir izmantota specializācija un saimniecību ekonomiskais lielums.

Ņemot vērā specializāciju, ir atlasītas 3 grupas: laukaugu, piena liellopu un pārējās. Ievērojot laika faktora ietekmi, atbalstāmo saimniecību grupā iekļautas saimniecības, kuras saņēmušas atbalstu ne vēlāk 2009.gadā. savukārt kontroles grupā iekļautas tādas saimniecības, kuras vispār nav saņēmušas šo atbalstu (līdz 2011.gadam ieskaitot).

Sadalot saimniecības pa lieluma grupām, noskaidrots, ka mazāko, kā arī vislielāko saimniecību grupā SUDAT izlasē ir nepietiekams saimniecību skaits, lai iegūtu reprezentatīvus rezultātus. Tādēļ izmantotas 3. līdz 5. lieluma grupas saimniecības (ar SI no 25 līdz 500 tūkst.EUR), kas atbilst vidēju līdz lielu saimniecību definīcijai (neiekļaujot ļoti lielās).

Tālāk analizētas bruto pievienotās vērtības izmaiņas vidēji saimniecībā atsevišķi atbalstīto saimniecību grupā un kontroles grupā (dalījumā pa specializācijas veidiem). Rezultāti apkopoti 8.tabulā.

8.tabula. Bruto pievienotā vērtība vidēji saimniecībā 1.2.1.pasākumā atbalstītajās saimniecībās un kontroles grupā 2007.-2011.gados, pa specializācijas veidiem (LVL/ saimniecību)

	2007	2008	2009	2010	2011	Starpība (+-)	Atbalst. saimn. =1
Atbalsta saņēmēji (izmaksāts 2008. un 2009.g.).							
Laukkopība	45 999	31 933	11 141	31 984	41 449	-4 550	-4 550
Piena liellopi	33 459	32 076	20 945	32 097	39 388	5 929	5 929
pārējie	41 166	34 781	21 304	33 942	40 610	-556	-556
Bez atbalsta:							
Laukkopība	26 582	12 988	-1 066	6 462	11 248	-15 334	-26 535
Piena liellopi	21 647	16 545	7 746	11 151	16 614	-5 033	-7 780
pārējie	39 325	36 583	27 592	27 416	29 809	-9 515	-9 961
BPV starpība (ar uz bez atbalsta strādājošām saimn.)							
Laukkopība	19 417	18 945	12 207	25 523	30 201	10 783	21 984
Piena liellopi	11 812	15 532	13 198	20 946	22 774	10 962	13 708
pārējie	1 842	-1 802	-6 288	6 526	10 801	8 959	9 405

Datu avots: Aprēķini, izmantojot SUDAT datus

⁴ Lukesch R., Schuh B. et al. (2010) "Approaches for assessing the impact of the Rural Development Programmes in the context of multiple intervening factors", European Evaluation Network for Rural Development, Working paper, 103 p.

No tabulas datiem redzams, ka visās trijās specializāciju grupās bruto pievienotās vērtības relatīvais kāpums atbalstīto saimniecību grupā bija pozitīvs, turklāt vislielākais tas bija laukaugu saimniecībās (teorētiskais ieguvums šajās saimniecībās – nepilni 22 tūkst.LVL vidēji saimniecībā laikā no 2007. līdz 2011.gadam). Aprēķinos ir ņemts vērā, ka bez atbalsta strādājošās saimniecībās jau sākotnēji bija mazāka BPV, tādēļ veikta korekcija, par 1 pieņemot 2007.gada BPV atbalstīto saimniecību grupā.

Aprēķinot ietekmi visā atbalstīto saimniecību kopā, ir pielietoti svāri proporcionāli atbalstīto saimniecību īpatsvaram katrā no 3 specializācijas grupām: laukaugu, piena liellopu un pārējās. Iegūtie rezultāti pārrēķināti uz visām atbalstītajām saimniecībām, proporcionāli vidējai saņemtā atbalsta summai visās saimniecībās pret vidējo analizētajās lieluma grupās. Rezultātā iegūts, ka pasākuma rezultātā pavisam 3722 atbalstītajās saimniecībās kopējā papildus BPV atbilstošā periodā (vismaz 2 gadi pēc atbalsta saņemšanas) sasniedz 30,6 milj. LVL (jeb 8230 LVL uz atbalsta saņēmēju). Šāds rezultāts gan veido tikai 12,6% no izmaksātā publiskā finansējuma.

Aprēķinot *kopējo ietekmi*, kas izpaužas ietekmes rādītājos, iespējamā samazinošā efekta – *investīciju pašsvara* – iedarbība ir novērsta, veidojot bāzes kopu, jo ir vērtēta tikai neto ekonomiskā izaugsme – atbalstītajā kopā salīdzinot ar tām saimniecībām, kuras šo atbalstu nav saņēmušas. Citu atbalsta pasākumu ietekme uz šajā pasākumā atbalstītajām saimniecībām tiek vērtēta kā neliela, jo ieguldījumi šī pasākuma ietvaros atbalstītajos uzņēmumos ievērojami pārsniedz citus LAP 2007-2013 pasākumus, turklāt pieņemam, ka tā sadalīsies vienmērīgi starp šajā pasākumā atbalstītajām un atbalstu nesaņēmušajām saimniecībām.

Netiešais *multiplikatora efekts* (rādītāju pieaugums, kas atbalsta sakarā radies ārpus saimniecības) aprēķināts lauku teritorijai, ņemot vērā, kāda daļa atbalsta saņēmēja papildus izdevumu paliek lauku teritorijās. Šis efekts, izmantojot SUDAT informāciju, novērtēts 20% līmenī no starppatēriņa pieauguma.

Praktiskie aprēķini 1.2.1.pasākuma multiplikatora efektam laikam no 2007. līdz 2011.gadam veikti šādi (tāpat kā iepriekš, tiek ņemtas vērā saimniecības ar SI no 25000 līdz 500 000 EUR):

1) Starppatēriņa pieaugums atbalstāmo saimniecību kopā (2011. pret 2007.g.)- vidēji 36 389 LVL/ saimniecībā.

2) Tas pats līdzīga lieluma saimniecību kopā, kas nav atbalstītas šajā pasākumā – 6227 LVL/ saimn., taču pārrēķinot uz sākotnējo (2007.gada) starppatēriņa līmeni, kāds bija atbalstāmo saimniecību kopā: $6227 \cdot 83630 / 51758 = 10\,062$ LVL.

3) Starpība (starppatēriņa neto pieaugums – 26 327 LVL/ saimniec. no minētā 20% - 5265 LVL/ saimniec.

4) Iegūto summu pieskaitām pie tīrās bruto pievienotās vērtības izmaiņas (+8230 LVL), kas aprēķināta no 3.13.tabulas datiem, un iegūstam $8230 + 5265 = 13\,495$ LVL/ saimn. Tātad kopējais efekts (ieskaitot netiešo ietekmi uz citām saimniecībām), tiek iegūts par 63% lielāks nekā tiešais efekts saimniecību līmenī (koeficients 1,63). Iegūtā rezultāta ticamību netieši apstiprina fakts, ka Zviedrijā, saskaņā ar novērtēšanas ekspertu datiem, multiplikatora efekts šāda veida atbalstam ir 1,8. Latvijā tas var būt nedaudz mazāks, ņemot vērā, ka galvenokārt tiek iegādāta importēta tehnika, līdz ar to nauda straujāk aizplūst no laukiem.

5) Aprēķināto kopējo efektu attiecinot uz atbalstīto saimniecību skaitu (3722 saimniecības), iegūstam kopējo tīrās BPV pieaugumu 50,2 milj. LVL (71,5 milj. EUR), kas salīdzinot ar atbalsta izmaksāto summu ir neliels (21%), tomēr pašlaik nav iespējams izdarīt galīgos secinājumus par pasākumu, jo lielākajai daļai projektu pagājis neilgs laiks kopš atbalsta saņemšanas - lielākā daļa šajā pasākumā atbalstīto saimniecību projektus iesniedza 2010. un 2011.gados.

6) Pārreķinot atbilstoši metodikai minēto summu pirkjspējas paritātē (PPS), iegūstam kopējo efektu 121,2 milj. EUR jeb 32 560 EUR uz atbalstīto saimniecību. Šī summa jau veido 63% no 1.2.1.pasākumā plānotās ekonomiskās izaugsmes (saskaņā ar LAP). Tas nozīmē, ka pasākuma noslēgumā rādītājs varētu tikt sasniegts vai būt tuvu tam, ja vēlāk (2010.-2012.gados) atbalstītās saimniecības uzrādīs labākus ekonomiskos rezultātus nekā 2008.-2009.gados atbalstītās.

Darba gaitā ir veikts šī rādītāja aprēķins arī dalījumā pa ekonomiskā lieluma grupām, tomēr lielākās saimniecību grupas (ar SI virs 500 000 EUR) dati nav atzīstami par reprezentatīviem, jo atbalstīto saimniecību grupā iekļuva tikai 19 saimniecības, bet atbalstu nesaņēmušo grupā – četras.

Starptautu sadarbības rezultātā ir iegūta informācija par Igaunijas LAP 2007-2013 1.2.1.pasākuma rezultātiem laikā no 2007. līdz 2010.g.

Igaunijā, līdzīgi kā Latvijā, saimniecību ekonomiskie rādītāji 2008.-2009.gados pasliktinājās, bet 2010.gadā novērots kāpums. Apgrozījums (pārdošanas ieņēmumi) vidēji atbalstu saņēmušās saimniecībās 2010.gadā ir palielinājušies par 21% pret iepriekšējo gadu (ja ņemam vērā visas saimniecības, arī lielās (cūkkopības un putnkopības), tad Latvijā situācija būtiski neatšķiras). Neto pievienotā vērtība 2010.gadā Igaunijas atbalstītajās saimniecībās ir nedaudz palielinājusies, taču saglabājusies negatīva: mīnus 10 000 EUR vidēji saimniecībā (2009.gadā mīnus 27 000 EUR pirkjspējas paritātē). Savukārt visā Igaunijas lauksaimniecības sektorā rādītāji ir daudz pozitīvāki: vidējā neto pievienotā vērtība 2010.gadā bijusi 173 000 EUR, kas ir 42% pieaugums pret 2009.gadu. Arī darba produktivitāte Igaunijā atbalstītajās saimniecībās uzrādījusi sliktākas tendences nekā sektorā kopumā: ja 2007.gadā tā gan vienā, gan otrā grupā bija vidēji aptuveni vienā līmenī – 17-18 tūkst. EUR uz nodarbināto, tad 2010.gadā – visā sektorā 20 tūkst, bet atbalsta saņēmējās – tikai 8,1 tūkst.EUR uz nodarbināto⁵.

Darba gaitā ir veikts šī rādītāja, kā arī neto pievienotās vērtības aprēķins arī dalījumā pa ekonomiskā lieluma grupām, tomēr lielākās saimniecību grupas (ar SI virs 500 000 EUR) dati nav atzīstami par reprezentatīviem, jo atbalstīto saimniecību grupā iekļuva tikai 19 saimniecības, bet atbalstu nesaņēmušo grupā – četras.

Ņemot vērā, ka pašreizējā atbalsta perioda (2007.-2013.g.) lielākā daļa projektu ir realizēti 2010. un 2011.gados, tādēļ tiem vēl nevar noteikt ekonomisko atdevi, tika analizēti iepriekšējā perioda (2003.-2006.g.) investīciju atbalsta (SAPARD, struktūrfondi) rādītāji. Lai raksturotu atbalsta devumu lauku saimniecību un nozares attīstībā, tika izvēlēti trīs rādītāji: neto pievienotā vērtība, produkcijas vērtība un darbaspēka ieguldījums. Atbalsta ietekme uz šiem rādītājiem tika analizēta divās galvenajās saimniecību lieluma grupās: lielās saimniecības (virs 100 ELV) un mazās saimniecības (līdz 16 ELV) (9.tabula).

⁵ Darba produktivitātes mērs – bruto pievienotā vērtība uz pilna laika ekvivalentu (GVA/FTE).

Iegūtie dati rāda, ka ļoti efektīvi atbalsts tika izmantots saimniecībās ar sākotnējo lielumu līdz 16 ELV – strauji pieauga gan produkcijas, gan pievienotā vērtība, gan arī nodarbinātība, tai skaitā salīdzinot ar tāda paša lieluma saimniecībām bez investīciju atbalsta. Tomēr lielajās saimniecībās (virs 100 ELV) pieaugums bija krietni pieticīgāks, un nodarbinātība pat nedaudz samazinājās. (Šo grupu nav iespējams salīdzināt ar strādājošām bez atbalsta, jo praktiski visas SUDAT saimniecības ar lielumu virs 100 ELV bija saņēmušas investīciju atbalstu šajā laikā).

9. tabula. Investīciju subsīdiju izmantošanas rezultātu salīdzinājums lielajās un mazajās saimniecībās 2003.-2006.gados Latvijā (vidēji saimniecībā)

	2003	2004	2005	2006	2006./03. (%)
Neto pievienotā vērtība, (tūkst.LVL)					
Virs 100 ELV ar subs.*	7 329	9 797	9 797	11 467	156%
līdz 16 ELV ar subs.	311	1 766	1 766	2 338	751%
līdz 16 ELV bez subs.	208	583	589	669	322%
Produkcijas vērtība, (tūkst.LVL)					
Virs 100 ELV ar subs.	25 735	33 918	33 918	36 338	141%
līdz 16 ELV ar subs.	1 245	4 616	4 616	5 045	405%
līdz 16 ELV bez subs.	775	1 101	1 116	1 224	158%
Darbspēka ieguldījums, (LDV)					
Virs 100 ELV ar subs.	2 037	2 049	2 049	1 960	96%
līdz 16 ELV ar subs.	208	392	392	403	193%
līdz 16 ELV bez subs.	153	155	157	153	100%

* Saimniecību kopu virs 100 ELV bez investīciju subsīdijām nevarēja atlasīt.

Datu avots: Aprēķini no SUDAT datiem

Lai salīdzinātu atšķirīgu pasākumu līdzšinējo ekonomisko ietekmi (no programmas sākuma līdz 2010.gada rezultātiem ieskaitot), ir aprēķināta ekonomiskā izaugsme, izteikta neto pievienotās vērtības pieaugumā, rēķinot uz 1000 LVL ieguldītā publiskā finansējuma. Šajā nolūkā gan faktiski izmaksātais publiskais finansējums (kopš LAP 2007.-2013.realizācijas sākuma), gan neto pievienotās vērtības kāpums attiecināti uz vienu saņēmēju (1.1.2. un 3.1.2. pasākumos – projektu). Tā rezultātā iegūstam savstarpēji salīdzināmu lielumu, neatkarīgi no pasākuma faktiskā apjoma un finansējuma apguves pakāpes (10.tabula).

10.tabula. Neto pievienotās vērtības pieaugums LAP 2007-2013 pasākumos uz saņēmēju un 1000 LVL publiskā finansējuma

Pasākums	Izmaksātais publiskais finansējums uz saimniecību, LVL	Neto pievienotās vērtības (NPV) pieaugums, LVL	NPV pieaugums uz 1000 LVL publiskā finansējuma
1.1.2. Atbalsts jaunajiem lauksaimniekiem	24033	2337	97
1.2.1. Lauku saimniecību modernizācija	32967	-2490	-76
1.4.1. Daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācija	1554	702	452
3.1.2. Uzņēmumu radīšana un attīstība	75235	44700	594

Datu avots: Aprēķini, izmantojot LAD un SUDAT datus

Salīdzinājumā ar citiem pasākumiem, tieši apjomīgākais modernizācijas pasākums uzrāda līdz šim sliktākos rezultātus. Daudz labāki rezultāti atzīmēti mazo saimniecību atbalsta pasākumā “Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācijai”, kā arī pasākumā “Uzņēmumu radīšana un attīstība”, kas paredzēts lauku ekonomikas dažādošanai.

Izvērtējot pieejamos datus pasākumā „**Atbalsts jaunieiem lauksaimniekiem**”, konstatēts, ka atbalstītajās saimniecībās ļoti strauji audzis neto apgrozījums: no 281.8 tūkst. LVL 2009.gadā līdz 486.4 tūkst. LVL 2010.gadā jeb par 73% (dati bija pieejami tikai par 16 saimniecībām). Tā kā izmaksas šīm pašām saimniecībām pieaugušas tikai par 41%, varam konstatēt, ka jau tagad vērojama ekonomiskā atdeve no šī pasākuma. Par šo pasākumu varēja analizēt tikai viena gada tendences, jo pasākums sāks 2009.gadā.

Kaut arī ekonomiskie ietekmes rādītāji ir vairāki (otrs no tiem – darbavietu radīšana, bet trešais – darba produktivitāte), šie rādītāji ir savstarpēji saistīti un faktiski izriet no ekonomiskās izaugsmes. Proti – ja izaugsme ir pozitīva, tad tā izpaudīsies vai nu kā darba produktivitātes kāpums, vai arī radīs iespēju palielināt nodarbinātību.

Ir apkopoti pieejamie LAD dati arī par 1.2.3. pasākumu „**Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana**”. Tiek veidota klientu datu bāze, lai varētu apkopot finanšu rādītājus arī šī pasākuma klientiem, tomēr darba izstrādes laikā bija pieejams pārlietu mazs informācijas apjoms (dati par tikai 11 klientiem par 2009.-2011.g.), lai varētu aprēķināt ekonomisko izaugsmi. Tuvākajos mēnešos ir plānots analizēt VID datus, no tiem iegūstot informāciju par atbalstīto pārstrādes uzņēmumu ekonomiskajiem rādītājiem.

Turpmāk šajā pasākumā aplūkoti 218 projekti, kuru statuss uz 01.06.2012. ir „noslēgts līgums” vai „sākta uzraudzība”. Apkopotie dati (11.tabula) rāda, ka pasākumam paredzētais finansējums praktiski ir apgūts, tomēr tā apgūvē pastāv zināma reģionāla disproporcija. Atbalsts koncentrējas Latvijas centrālajā daļā, bet vismazāk projektu un arī finansējuma novirzīts Latgalei (10%).

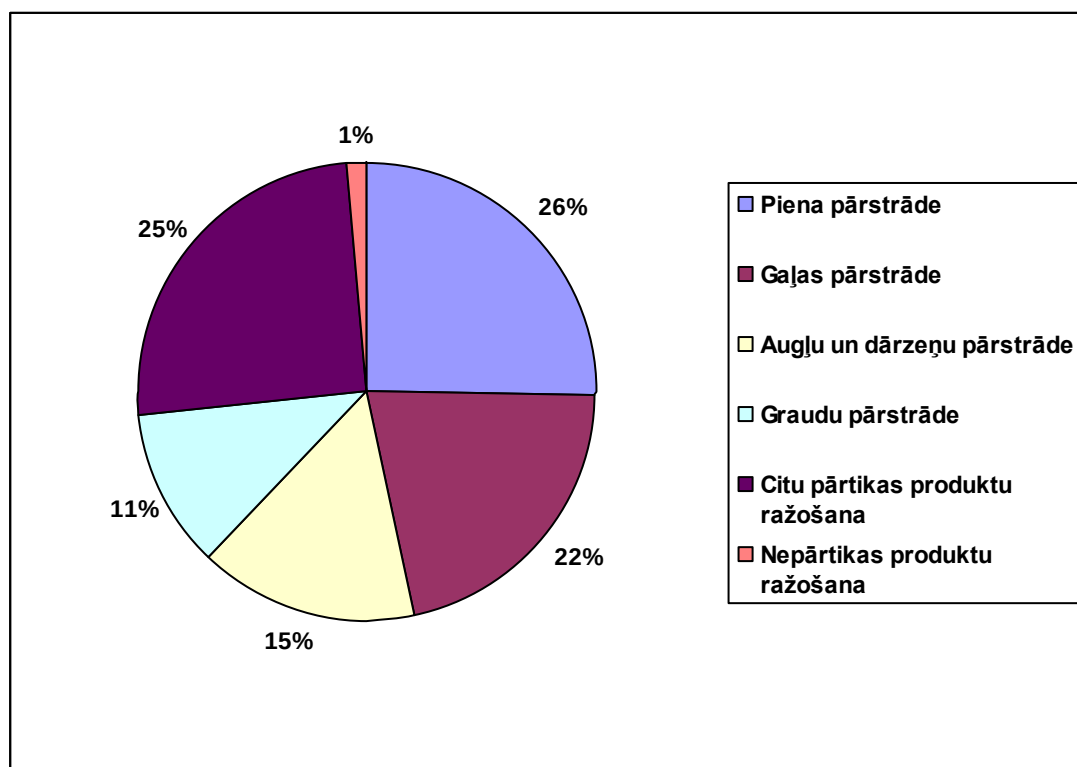
11.tabula. Realizēto projektu skaits un pieteiktais publiskais finansējums
1.2.3. pasākumā „Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana”
(2008.-2011.g.projekti, stāvoklis 01.06.2012.)

Reģions	Projektu skaits	Summa (ieteiktais finansējums, Ls)	% no publiskā finansējuma
Kurzeme	31	14 471 701	18%
Latgale	28	7 827 393	10%
Pierīga	51	16 617 318	21%
Vidzeme	43	12 387 150	15%
Zemgale	41	20 438 192	25%
Rīga	24	8 606 172	11%
Kopā	218	80 347 925	100%

Datu avots: LAD datu bāzes dati

Savukārt atbalstīto apakšnozaru struktūra ir samērā daudzveidīga (13.attēls). Pieejamā informācija par projektu īstenošanas apakšnozari (sektoru) liecina, ka visvairāk projektu tiek realizēti piena (26%) un gaļas (22%) pārstrādes sektoros.

Pozitīvi, ka samērā daudz projektu ir arī augļu un dārzeņu pārstrādē (15%). Graudu pārstrādē tiek realizēti 11% projektu. Tikai 3 projekti (1%) attiecas uz nepārtikas produktu ražošanu, bet pārējie 55 projekti (25%) – uz citu pārtikas produktu ražošanu. Projektu informācijā lielākai daļai no tiem sektors nav konkretizēts, tomēr pieejamā informācija ļauj provizoriski secināt, ka nav novērojama projektu koncentrācija vienā vai dažos sektoros, kas vērtējams pozitīvi.

13.attēls. Realizēto projektu skaita dalījums pa sektoriem 1.2.3. pasākumā (stāvoklis uz 01.06.2012.).

Datu avots: LAD datu bāzes dati

Dati par atbalstīto uzņēmumu lielumu rāda, ka visvairāk (44%) projektu realizēti vidējos uzņēmumos, 25% mazajos, bet mazāk projektu ir lielajos (16%) un mikro (15%) uzņēmumos. (Uzņēmumu lielums atbilstoši LAP 2007-2013 norādītajai klasifikācijai šī pasākuma nosacījumos). Ja relatīvi mazāks lielo uzņēmumu īpatsvars ir pamatots ar šo uzņēmumu mazāku kopskaitu un atbalsta nosacījumiem, kas lielajiem uzņēmumiem bija nelabvēlīgāki, tad jāatzīst, ka mazo un mikro uzņēmumu skaits, kuros tiek attīstīta pārstrāde, varēja būt lielāks, jo tiem ir iespēja ražot „nišas” produktus, kā arī perspektīvs virziens būtu pārstrādes attīstība tieši lauku saimniecībās, kas reizē būtu viens no lauku ekonomikas dažādošanas veidiem. Tomēr, kopumā pašreizējā aktivitāte šajā pasākumā ir vērtējama pozitīvi (saskaņā ar jaunāko informāciju, līdz 01.09.2012. apstiprināti 236 projekti, un kopējā rezervētā summa pasākumā ir 58,6 milj.LVL, kas par 7,36 milj.LVL pārsniedz pasākumam atvēlēto finansējumu). Sekmīgas realizācijas gadījumā minētie projekti var dot nozīmīgu impulsu vietējās pārstrādes attīstībā un līdz ar to lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības palielināšanā. Vienīgi, saskaņā ar ES lauku politikas mērķiem, minētais pasākums, līdzīgi kā pārējie, bija plānots, lai sekmētu lauku saimniecību attīstību, tomēr Latvijā absolūtais vairums atbalsta saņēmēju ir pārtikas ražošanas

uzņēmumi. Tikai 13 projekti (6%) tiek realizēti uzņēmumos, kuros pārtika tiek ražota mājas apstākļos.

Plašāks 1.2.3. pasākuma rezultātu izvērtējums ir plānots 2013.gada otrajā pusē, kad būs pieejama informācija par 2012.gada saimnieciskajiem rezultātiem atbalstītajos uzņēmumos.

Pasākuma „Uzņēmumu radīšana un attīstība” realizācijas galvenie pieejamie rezultāti apkopoti 12.tabulā, kur salīdzināti jaunākie dati (2012.g.jūlijs) ar stāvokli 2011.g.maijā.

**12.tabula. 3.1.2.pasākuma „Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai”
sasniedzamie rādītāji un to izpilde (stāvoklis 04.07.2012.g.)**

Rādītāji	Plānotie	05.2011.	07.2012.
Visas aktivitātes, izņemot "enerģijas ražošanu"			
Atbalstīto uzņēmumu skaits	3020	284	448
Kopējais investīciju apjoms, tūkst. LVL	9674 5	23553	36450
Kopējais izveidoto darbavietu skaits	8700	211	574
Bruto pievienotās vērtības palielinājums uzņēmumos, tūkst. LVL	1170 0	2240**	...
Aktivitāte "Enerģijas ražošanu"			
Atbalstīto uzņēmumu skaits	55	46	44
Projektu skaits MLA teritorijās	40	...	19
Kopējais investīciju apjoms, tūkst. LVL	4505 1	105120	101447
Kopējais izveidoto darbavietu skaits	120	...	...
Bruto pievienotās vērtības palielinājums uzņēmumos, tūkst. LVL	3000	...	...
Kopā pasākumā:			
Apstiprināts publiskais finansējums, tūkst. LVL	9182 8	52160	77957

Avots: LAD dati

** Dati par 53 projektiem 2009.g. un 23 projektiem 2010.g.

Rezultāti rāda, ka daudz plašākā mērā nekā plānots ir atbalstīta aktivitāte „enerģijas ražošanu”, kur ieguldījumu apjoms vairāk kā 2 reizes pārsniedz plānoto, savukārt citās aktivitātēs, īpaši „jaunu uzņēmumu radīšanu”, finansējums un atbalsta saņēmēju skaits būtiski atpaliek no plānotā. Līdz ar to, visticamāk, pasākumā netiks sasniegti plānotie mērķi nodarbinātības veicināšanas ziņā, kā arī ekonomiskās aktivitātes dažādošanas ziņā, jo atbalstīts ievērojami mazāks uzņēmumu skaits.

Arī par šī pasākuma atbalsta saņēmējiem LAD datu bāzē uzkrātā informācija ir nepietiekama, lai pašlaik veiktu ticamus aprēķinus par projektu ekonomisko efektu. Par 2 secīgiem gadiem – 2010. un 2011.gadu – finanšu rādītāji pieejami tikai par 41 projektu, bet par 3 gadiem (no 2009.) – par 18 projektiem. To uzņēmumu analīze, par kuriem pieejami dati par 2010. un 2011.gadiem, rāda, ka 2011.gadā, atšķirībā no iepriekšējiem, izmaksas ir palielinājušās straujāk nekā apgrozījums, tā rezultātā uzņēmumu peļņa pēc nodokļiem ir samazinājusies (par 39%), Tomēr tā joprojām ir pozitīva (22,1 tūkst.LVL vidēji uzņēmumā). No minētā 41 uzņēmuma ar zaudējumiem strādājuši 13 uzņēmumi (32%), gadu iepriekš 8 (20%).

6. SECINĀJUMI UN IETEIKUMI

Nemot vērā veikto analīzi, var izdalīt galvenos secinājumus:

Investīciju atbalsts Latvijā ir viens no galvenajiem lauku saimniecību atbalsta veidiem. 2011.gadā no visa saņemtā ES un valsts atbalsta ieguldījumu subsīdijas veidojušas 22% (lauku saimniecībās ar SI virs 4000 EUR). Kopumā LAP 2007-2013 apstiprinātajos ieguldījumu projektos (līdz 01.08.2012.g.) izmaksāts vai plānots izmaksāt 529 milj. LVL publiskā finansējuma, no tā 52% jeb 279 milj. LVL – lauksaimniecības attīstībai.

Tajā pašā laikā pētījumi, kuros analizēta atbalsta gala saņēmēju struktūra, norāda, ka resursu subsīdijas (kam pēc būtības pieskaitāms arī ieguldījumu atbalsts) ir viens no neefektīvākajiem veidiem ienākumu paaugstināšanai, jo lielākā daļa atbalsta gala saņēmēji ir ārpus lauksaimniecības un laukiem.

Šī atbalsta izlietojums dažādās saimniecību grupās ir ļoti nevienmērīgs. Šajā periodā lauku saimniecību modernizācijā esam atbalstījuši 88% lielās un ļoti lielās saimniecības, kuras veido tikai 1% no kopējā saimniecību skaita, bet tikai 1% no mazajām, kuru kopskaits ir 92% no visām saimniecībām un 85% no l/s nodarbināto skaita. Tas nonāk pretrunā ar mērķi -pārticis cilvēks un tādēļ nepieciešamību celt ienākumus tieši mazāko saimniecību grupās, kurās tie ir viszemākie, turklāt šīm saimniecībām nav līdzekļu pamatlīdzekļu atjaunošanai, un ir negatīva kapitālieguldījumu balance. Labāka ieguldījumu atbalsta izmantošana un arī kapitālieguldījumu balance sākas saimniecībās ar SI lielumu no 25 tūkst. EUR.

Vērojama izteikta koncentrācija projekta realizācijas apakšnozaru ziņā: 38% no modernizācijas projektiem tiek realizēti graudkopībā, bet 34% - piena lopkopībā, kas pārsniedz šo nozaru īpatsvaru produkcijas struktūrā. Tas var novest pie nozaru daudzveidības samazināšanās, vienlaikus palielinot komerciālos riskus tirgus svārstību gadījumos un ir pretrunā ar 1.2.1. pasākuma vienu no mērķiem (saimniecību diversifikāciju).

Reģionālā griezumā relatīvi mazāk atbalstīts Latgales reģions, kurā ir zemākā atbalsta summa uz kopējo LIZ platību, kā arī zemākais atbalstīto saimniecību īpatsvars to kopskaitā. Lielākā atbalsta summa uz LIZ platību ir Zemgales reģionā. Līdz ar to redzams, ka arī reģionālā skatījumā atbalsts vairāk stiprinājis attīstītākos reģionus.

Atbalsta saņēmēju īpatsvara dalījums gan pa reģioniem, gan lieluma grupām norāda, ka atbalsta saņēmēju struktūras atšķirības lieluma grupās ir daudz būtiskākas nekā reģionālās. Līdz ar to var secināt, ka atbalsta nosacījumu izstrādē saimniecību grupējumam atkarībā no lieluma ir daudz lielāka strukturāla nozīme nekā reģionālam dalījumam. Jo, pastāvot tikai reģionālam dalījumam, katra reģiona ietvaros atbalstu pirmkārt iegūst spēcīgākās saimniecības.

CSP skaitīšanas dati uzrāda, ka pamatlīdzekļu (ēkas, tehnikas) atjaunošana kopš 1991.gada daudz straujāk ir notikusi lielākajās saimniecībās.

Ievērojami mazāks atbalsta līmenis nekā līdzīga lieluma zemnieku saimniecībās, ir arī statūtsabiedrībās. Pie tam, viena juridiskā statusa ietvaros (tikai statūtsabiedrībām vai tikai zemnieku saimniecībām) nav viennozīmīgas atbalsta intensitātes atšķirības lielo un ļoti lielo saimniecību grupās.

Atbalsts tiešais ekonomiskais ieguvums pasākumā „Lauku saimniecību modernizācija” 2008.-2011.gados bijis neliels pret pasākumā ieguldīto līdzekļu apjomu: 8230 LVL uz atbalsta saņēmēju, kas veido tikai 12,6% no līdz šim izmaksātā publiskā finansējuma. Taču, tā kā ir atbalstīti ilgtermiņa ieguldījumi, kuru atdeve sagaidāma vismaz 5 gadu laikā (būvniecības gadījumā vēl ilgākā laikā), šie rezultāti vēl var ievērojami uzlaboties.

Ievērtējot kopējo efektu (ieskaitot arī netiešo ekonomisko izaugsmi ārpus atbalstītajām saimniecībām), un pārreķinot atbilstoši metodikai minēto summu pirktspējas paritātē (PPS), iegūstam kopējo efektu 121,2 milj. EUR jeb 32 560 EUR (22 883 LVL) uz atbalstīto saimniecību. Šī summa jau veido 63% no 1.2.1.pasākumā plānotās ekonomiskās izaugsmes. Tas nozīmē, ka pasākuma noslēgumā rādītājs varētu tikt sasniegts vai būt tuvu tam, ja vēlāk (2010.-2012.gados) atbalstītās saimniecības uzrādīs labākus ekonomiskos rezultātus nekā 2008.-2009.gados atbalstītās.

Lai salīdzinātu vairāku LAP 2007-2013 investīciju atbalsta pasākumu līdzšinējo ekonomisko ietekmi (no programmas sākuma līdz 2010.gada rezultātiem ieskaitot), ir aprēķināta ekonomiskā izaugsme, izteikta neto pievienotās vērtības pieaugumā, rēķinot uz 1000 LVL ieguldītā publiskā finansējuma. Salīdzinājumā ar citiem pasākumiem, tieši apjomīgākais modernizācijas pasākums uzrāda līdz šim sliktākos rezultātus. Daudz labāki rezultāti atzīmēti mazo saimniecību atbalsta pasākumā “Atbalsts daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācijai”, kā arī pasākumā “Uzņēmumu radīšana un attīstība”, kas paredzēts lauku ekonomikas dažādošanai.

Saimniecību darbības efektivitāte resursu izmantošanas ziņā (izņemot darbaspēku) atkarībā no saimniecību lieluma būtiski neatšķiras, taču būtiski atšķiras saimniekošanas apjomi, līdz ar to lielai daļai saimniecību nav iespējams iegūt pietiekamu pievienoto vērtību, lai nodrošinātu tās turpmāku eksistenci. Kā rezultāts, lielā daļā saimniecību ražošanas apjomi samazinās, to resursi (tajā skaitā zeme, darbaspēks) netiek pietiekami izmantoti un nenotiek arī šo saimniecību pamatlīdzekļu atjaunošana un modernizācija, ilgspējīga attīstība. Pašreizējie modernizācijas pasākuma rezultāti rāda, ka pasākums šo procesu drīzāk pastiprina, jo lielāko daļu finansējuma iegūst vislielākās saimniecības, kuru ienākumi tāpat ir vislielākie, bet absolūtais vairums mazo saimniecību šo atbalstu nesaņem. Savukārt starp atbalstu saņēmušajām, mazākās saimniecības kopumā uzrāda ne sliktākus rezultātus kā citas grupas (produkcijas vērtības, pievienotās vērtības pieaugums, arī nodarbinātība) – īpaši to parāda 2004.-2006.g.perioda rezultāti.

Saskaņā ar 2011.gadā veikto ieguldījumu struktūras analīzi, lauku saimniecību modernizācijas pasākumā tiek ieviests ļoti maz inovāciju. Tikai 3% projektos plānots ieviest jaunu produktu, pārsvarā pērk traktoros un ražas novākšanas tehniku, būvē noliktavas u.c. vienkāršas būves, maz ieguldījumu lopkopībā

Latvijā ieguldījumi tiek atbalstīti praktiski vidējās un lielajās saimniecībās, bet Lietuvā un Igaunijā – visās lieluma grupās, un tieši vislielākajās saimniecībās – mazāk. Bet vecajās ES dalībvalstīs investīciju subsīdiju un nodokļu bilance ir tuva nullei, kas nozīmē, ka investīciju atbalsts pašlaik nav populārs atbalsta veids.

Pasākumā „Lauksaimniecības produktu pievienotās vērtības radīšana” pētījuma laikā pieejamie dati deva iespēju veikt vienīgi atbalsta saņēmēju struktūras analīzi. Plašāks 1.2.3. pasākuma rezultātu izvērtējums ir plānots 2013.gada otrajā pusē, izmantojot informāciju par 2012.gada saimnieciskajiem rezultātiem atbalstītajos uzņēmumos.

Pasākuma „Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai” rezultāti rāda, ka daudz plašākā mērā nekā plānots ir atbalstīta aktivitāte „enerģijas ražošana”, kur ieguldījumu apjoms vairāk kā 2 reizes pārsniedz plānoto, savukārt citās aktivitātēs, īpaši „jaunu uzņēmumu radīšana”, finansējums un atbalsta saņēmēju skaits būtiski atpaliek no plānotā. Līdz ar to, visticamāk, pasākumā netiks sasniegti plānotie mērķi nodarbinātības veicināšanas ziņā, kā arī ekonomiskās aktivitātes dažādošanas ziņā, jo atbalstīts ievērojami mazāks uzņēmumu skaits. Arī par šī (3.1.2.) pasākuma atbalsta saņēmējiem LAD dati bāzē uzkrātā informācija ir nepietiekama, lai pētījuma veikšanas laikā izdarītu ticamus aprēķinus par projektu ekonomisko efektu.

Veiktās analīzes un izdarītie secinājumi rada pamatu izvirzīt šādus ieteikumus turpmākai atbalsta organizācijai:

Lai sekmētu labāku LAP 2007-2013 izvirzīto mērķu, tai skaitā stratēģiskā virsmērķa „Pārticis cilvēks ilgtspējīgi apdzīvotos Latvijas laukos” sasniegšanu, kā galvenais atbalsta piešķiršanas nosacījums valsts (ES) atbalstam ir jāizvirza – sabiedriskais ieguvums no konkrētā atbalsta. Tas ietver izvērtējumu, kādā veidā atbalsts sekmē izvirzīto lauku attīstības prioritāšu sasniegšanu, pirmām kārtām apdzīvotu un sakoptu, ilgtspējīgi attīstītu lauku vidi (ieskaitot saudzīgu attieksmi pret vidi)? Līdzšinējie nosacījumi galvenokārt bija saistīti ar konkrētu uzņēmumu dzīvotspējas, ekonomiskās izaugsmes utt. rādītāju izpildi, kas radījis situāciju, ka lieli atbalsta līdzekļi tiek novirzīti nelielam skaitam dārgu projektu, kuri vai nu būtu realizēti tik un tā, ja tie būtu ekonomiski pamatoti (lielajās lauku saimniecībās), vai arī tiek realizēti tādēļ, ka tiem ir ļoti augsts subsidēšanas līmenis (enerģijas ieguve), taču šādus projektus grūti pamatot no citiem (vides, sociālajiem, ekonomiskajiem u.c. aspektiem).

Lielo saimniecību atbalstam ir vērtējama attīstīto kaimiņvalstu, piemēram, Zviedrijas, pieredze, kur ar investīciju atbalstu sekmē galvenokārt tādus projektus, kuri nedod tiešu ekonomisku labumu saņēmējam, bet sniedz ieguldījumu vides aizsardzībā, darba apstākļu vai dzīvnieku labturības uzlabošanā u.c. (t.s. neražīgās investīcijas). Latvijā viens no šādiem ieguldījumu virzieniem būtu kūtsmēsļu krātuves.

Lauku atbalsta uzdevumam būtu jābūt atbalstīt vispirms tos, kuri bez atbalsta nebūtu spējīgi veikt ieguldījumus. Tās ir saimniecības pirmām kārtām ar ekonomisko lielumu (SI) līdz 25 tūkst.EUR. Ievērojot nelielo saimniecību specifiku (tām nav racionāli iegādāties visu nepieciešamo tehniku u.c., taču ir svarīgi lai būtu pieejami pakalpojumi, produkcijas noiets, apgrozāmo līdzekļu vajadzība u.tml.), var tikt vērtēti alternatīvi risinājumi investīciju atbalstam: piešķirt tām saimniecībām, kuras vēlas attīstīties, noteiktu maksājumu pret saistībām sasniegt noteiktu saimniekošanas līmeni, taču atbalsta izmantošanu neierobežot tikai ar pamatlīdzekļu iegādi. Iespējams, ka racionālāk saimniecība to var izmantot apgrozāmo līdzekļu iegādei, nepieciešamos tehnikas pakalpojumus iepērkot, kas mazu apjomu gadījumā būtu daudz racionālāk. Papildus šo saimniecību attīstībai būtu nepieciešams atbalsts kooperācijas veicināšanai, lauksaimniecības pakalpojumu tirgus attīstībai (specializēti tehnikas vai tās pakalpojumu nomas kooperatīvi u.tml.), konsultāciju pieejamība.

Atbalsts ieguldījumiem ir nepieciešams arī vidējām saimniecībām (ar SI līdz 100 000 EUR gadā), taču lielās saimniecības, kā rāda dati, ir vienīgās, kuras pie 2010.-2011.g. cenām spēj vismaz daļēji veikt ieguldījumus patstāvīgi. Turklāt tām

(īpaši vislielākajām – SI virs 500 000 EUR gadā) ir augsts aizņemto līdzekļu īpatsvars (tas pārsniedz pašu kapitālu), tādēļ tām nav ieteicama tālāka aizņemtā kapitāla piesaistīšana.

Nebūtu lietderīgi izvirzīt iepriekšējās prioritātes – gaļa, piens, graudi, jo pašreiz notiek izteikta ražošanas koncentrācija vien dažās apakšnozarēs. Drīzāk priekšrocības var sniegt nozarēm, kuras dod lielāku pievienoto vērtību uz hektāru un/ vai ir darbietilpīgākas, kā arī horizontālai un vertikālai integrācijai.

Par vienu no galvenajiem LAP 2007-2013 mērķiem būtu jāklūst saimniecību struktūras uzlabošana. Uzdevums - radīt pieņemamus nosacījumus attīstībai visām nelielām saimniecībām, kuras vēlas palielināt apjomus, saražot lielāku pievienoto vērtību.

Šim nolūkam var nodalīt atbalsta kvotas atkarībā no saimniecību lieluma, līdzīgi kā tas iepriekš bija reģionālajam dalījumam, ar mērķi izlīdzināt atbalsta plūsmu sadali starp saimniecību grupām. Iespējamie kritēriji sadalei var būt izmantotā LIZ un nodarbināto skaits (pilna laika vienībās). Sadalot atbalsta summas kvotu ietvaros, jāņem vērā arī pašreizējais nodrošinājums ar pamatlīdzekļiem un faktiskā vajadzība. Lai neveicinātu saimniecību mākslīgu sadalīšanu atbalsta iegūšanas nolūkā, var ņemt vērā saimniecības lielumu pirms lēmuma pieņemšanas.

Turpmāk rūpīgi izvērtēt modernizācijas projektus, noteikt stingrākus kritērijus. Kritiski izvērtēt pieteikšanos atkārtoti, ja šajā periodā jau bijis projekts (vismaz ne uz līdzīgu projektu). Izvirzīt konkrētas prasības pievienotās vērtības pieaugumam, ieguvumam ekonomikai (jaunas darba vietas, inovatīvs, eksportējams produkts, iegūta augstāka pievienotā vērtība – sekmēta tālāka produkta pārstrāde, līdz ar to neveicinot jēlmateriālu eksportu).

Atbalstāmās aktivitātes lielajām saimniecībām varētu izvērtēt, vadoties no konkrētajiem apstākļiem – ko paredzētais projekts dos lauku attīstībai? Izvairīties atbalstīt projektus, kas paredz tikai palielināt īpašnieka peļņu, bez pietiekami nozīmīga sabiedriskā labuma. Šis sabiedriskais labums būtu – ieguldījumi vides aizsardzībā, videi draudzīgu saimniekošanas metožu pielietošanā, nodarbinātības veicināšana, pakalpojumu attīstība (tai skaitā citiem lauksaimniekiem – tehnikas noma, produkcijas pirmapstrāde un pārdošana u.c.).

Ir atbalstāma lielo saimniecību veidošanās par lauku ekonomikas centriem ar daudzpusīgu darbību (lai nodrošinātu darbavietas visu gadu), par pakalpojumu sniedzējiem citām saimniecībām; ap tām var veidoties kooperatīvi u.c.

Lielo un ļoti lielo saimniecību grupā (SI sākot ar 100 000 EUR) iespējama laukaugu tehnikas izslēgšana vai atsevišķos gadījumos pieļaujams tās atbalsts ar pazeminātu likmi (nepārsniedzot 25%). Jo laukaugu nozares ir labi attīstījušās, un pie līdzšinējām cenām tās iznāk rentablākas, tādēļ iegūst lielāko publiskā finansējuma daļu, bet nedod tik lielu efektu pievienotajā vērtībā un nodarbinātībā kā lopkopība, dārzeņu un augļu ražošana u.c., kur nāk līdzī arī pārstrāde utt. Tas sekmētu arī proporcionālāku nozaru struktūru. Turklāt, kā rāda OECD pētījumi, absolūti lielākās daļas resursu un cenu atbalsta gala saņēmējs nav lauksaimnieks, bet resursu piegādātāji, starpnieki utt. Latvijas gadījumā, importējot tehniku, atbalsta summa (pat ar uzviju līdzfinansējuma veidā) šādā veidā uzreiz aizplūst no Latvijas.

Pasākumā „Atbalsts uzņēmumu radīšanai un attīstībai” turpmāk izslēgt enerģijas ražošanu no atbalstāmo nozaru loka, atbalstīt projektus, kuri orientēti uz

darbavietu radīšanu laukos. Vēl nepieciešami turpmāki pētījumi, lai noskaidrotu iemeslus, kādēļ ļoti maz atbalsta izlietots mikrouzņēmumiem, jaunu uzņēmumu radīšanai.

Būtu lietderīgi izvērtēt jauna veida atbalsta modeli, kura būtība ir atbalstīt konkrēti darba vietas laukos dažādās nozarēs (gan lauksaimniecībā gan ārpus tās, prioritāti dodot lauku videi raksturīgiem un vietējiem iedzīvotājiem nepieciešamiem nodarbošanās veidiem).

Prioritāti šajā atbalsta jomā piešķirt nelielajām lauku saimniecībām, kuras nespēj nodrošināt pietiekamus ienākumus no lauksaimnieciskās darbības, bet vēlas attīstīt citas nozares, it īpaši saistītas ar lauku saimniecību (lauksaimniecības produktu pārstrāde mājas apstākļos, viesu uzņemšana, pakalpojumu sniegšana, kokapstrāde u.c.).

Lai varētu paaugstināt LAP novērtējumu apjomu un kvalitāti, nepieciešams uzlabot datu ievākšanu par projektu realizētājiem un apkopošanu LAD datu bāzē. Piemēram, vēl 2012.gada vidū 2011.gada finanšu informācija bija pieejama tikai par daļu no atbalsta saņēmējiem (1.2.1 pasākums). Savukārt 3.1.2. pasākumā par diviem secīgiem gadiem – 2010. un 2011.gadu – finanšu rādītāji bija pieejami tikai par 41 projektu, bet par 3 gadiem (no 2009.) – par 18 projektiem, kas ir neliela daļa no realizēto projektu skaita. Līdz ar to nebija iespējams novērtēt pasākuma ekonomiskos rezultātus.

2013.gadā plānots turpināt darbu pie investīciju struktūras un to atdeves izpēti, kā arī analizēt mazo un vidējo saimniecību investīciju piesaistes iespējas un pamatojumu.

7. IZMANTOTĀ LITERATŪRA

1. 2007.gada lauku saimniecību struktūras apsekojums. LR Centrālā statistikas pārvalde Rīga, 2008. 72 lpp.
2. 2010.gada lauksaimniecības skaitīšana Latvijā. Statistisko datu krājums. LR CSP. Rīga 2011, 124 lpp.
3. Agricultural Policies in OECD Countries. A Positive Reform Agenda. OECD, 2002, 40 p.
<http://browse.oecdbookshop.org/oecd/pdfs/free/5102111e.pdf>
4. FADN database. European Commission. Pieejams: http://ec.europa.eu/agriculture/rica/dwh/index_en.cfm
5. Latvijas lauksaimniecība. Statistisko datu krājums. LR CSP, Rīga 2012. 62 lpp.
6. Latvijas lauksaimniecības tirgus veicināšanas centra informācija: www.ltvcl.lv
7. Latvijas Lauku attīstības programma 2007.-2013. gadam (10.redakcija, 2012.g.) LR Zemkopības ministrija.
8. Latvijas SUDAT datu bāze. <https://sudat.lvaei.lv/>
9. Lauku attīstības programmas 2007.-2013.gadam 1.4.1. pasākuma „Daļēji naturālo saimniecību pārstrukturizācija” padziļināta risinājumu un iespējamo ieguvumu analīze”. LVAEI, 2011.gada augusts. Pieejams: www.lvaei.lv
10. Lauku attīstības programmas 2007.-2013.gadam 2.ass platībmaksājumu ekonomiskās ietekmes analīze dažādās saimniecību grupās un alternatīvu ienākumu palielināšanas iespēju izvērtējums. LVAEI, 2011.gada septembris. Pieejams: www.lvaei.lv
11. Lauku saimniecību modernizācijas pasākuma izvērtējums: atbalsta saņēmēju analīze, saistībā ar ilgtermiņa perspektīvām un investīciju apjomu. LVAEI, 2011.gada decembris. Pieejams: www.lvaei.lv
12. Lukesch R., Schuh B. et al. (2010) “Approaches for assessing the impact of the Rural Development Programmes in the context of multiple intervening factors”, European Evaluation Network for Rural Development, Working paper, 103 p.
13. Treisijs M. Lauksaimniecība un pārtika tirgus ekonomikā. Rīga, LVAEI, 1996. 406 lpp.
14. Upīte I. Ieguldījumu atbalsta izmantošana Latvijas lauksaimniecībā. Promocijas darba kopsavilkums. LLU, Jelgava, 2010. 96 lpp.
15. Veveris A. Analysis of the Cost Level and Production Efficiency at Agricultural Farms of Different Size // Proceedings of the International Scientific Conference “Economic Science for Rural Development”, 23-24 April, 2009, Latvian Academy of Agriculture and Forestry Sciences, Jelgava, No.18, pp.194-201.
16. Igaunijas un Zviedrijas novērtēšanas sistēmu nepublicēta informācija.
17. Lauku atbalsta dienesta informācija.
18. LR Centrālās statistikas pārvaldes nepublicētie dati.
19. LVAEI nepublicēta informācija.